

наманың» түркмениңкидигини бейлеки вариантлар гөр-кезйәр. Шу ерде Шербакың Огуз ханың буйругында язылан «ким мен уйгурның каганы боламен, ким ер-ниң төрт булуқының каганы болсам герек туруп» диең сөзлемиң биринжи сөзлемини ялңыш тержи-ме эдиң «Я уйгурский каган» гөрнүшинде аланыны беллемели. Хакыкатда болса бу ерде «мен уйгурың каганы» дийилмән, «мен уйгурың каганы боларын, дөрт яң үлкелериң-де каганы боларсың, яғы, уйгу-ры-да, дөрт яндакы, бурчдакы үлкелериң-де басып алып, гелжекде шол үлкелериң каганы боларын» ди-йилйәр.

Инди биз Хандемириң «Огузнама» вариантының үстүнде дуруп гечйәрис. XV асыр тарыхчысы Ханде-мир өзүниң «Ченгиз хан нама» атлы тарыхында бу эсериң мазмунуны ерлешдирилди. Биз оны гысгача беян эдиң гечйәрис. Чын Огуз үстүне гелип ешил-йәр. Огузхан Хытайы аляр. Ондан соң тә Бухара ченли болан үлкелери забт эдйәр. Уйгур, гаңлы, гып-жак, халач ялы тайпалара Огуз хан ат гойяр. Огуз Гарчыстан ве Гур веляятларындан ызына гайданда, ёлда гүйчли гар яяр. Бир бөлек яраман ёлда галяр. Олара Огуз «гарлык» дийип айдыр. Йөрүш махалында бир гөврели аял ёлда догуряр. Онуң ачыкдан сүй-ди болмаяр. Чага ач галяр. Шол вагт бир шагал бир сүлгүни тутды. Ол аялың адамсы ол шагалы та-ик билең атып, онуң агзындан сүлгүни алды, оны аялына берди. Шондан соң аялың эмжегине сүйт ин-ди, чага дойды. Бу адам Огузың ызындан етендең соң, ачыкдан ыза галаны үчин Огуз хан оңа «гал ач» диййәр. Халач тайпасы шонуң несли дийилйәр. Мирханд беянының ичинде шейле язар: «Огуз ханың алты оглы барды: Гүн, Ай, Йылдыз, Көк, Даг, Деңиз. Несиллер олардан өненсон, онуң агтыклары 24 уру-га өврүлдилер. Монгол тарыхларында гинден беян эдилиши ялы, эхли түркменлер шоларың неслидир. «Түркмен» сөзи гадым сөз дәлдир. Олар Хорасана ве Мавераунахра гелеңлеринде сув ве хова шертлери-не лайыктыкта кешблери өзгерди, шондан олар «түккаманед», яғы «түрке мензеш» дийдилер [11, 18 с.]. Мундан соң, Мирханд Огуз ханың огулларының бозок ве үчок диең ики бөлеге бөлүнишини, гошуның саг ганатының бозока ве онуң сол ганатының үчока дегншлидиги хакда дуруп гечйәр. Огуз хан Хорасан,

Ырак, Ажам, Шам ве Мүсүр, Рум ве Эфренч үлке-лерини басып аляр. Кеюмерс өлендең соң, тә Хүвше-не ченли 170 йыл Эйран шасыз галды. Огуз хан шол вагт Эйраны басып алды дийип ол айдыр. Мун-дан соң Огуз ханың өз ватанына гайдып гелши, улы той тутушы, огулларына бозок ве үчок лакамы-ны гойшы хакда айдыляр. Огуз хандан соң Гүн ха-ның шалыга гечиши, онуң везириниң Эркыл Хожа-дыгы хакда сөхбет эдилйәр. Шейлеликте, Мирханд хем «Огузнаманың» түркмен эсеридигини белләп ге-чип, оны төвереклейип беян эдйәр.

Салур Баба Гулалы Хырыдары хем «Огузнама-ны» гинден беян эдилдир. Салур Баба Огуз огулла-рындяң өнен 24 уругы санап гечйәр. Салур Баба ёкарда гөркезилең тарыхчылар ялы, «Огузнаманың» хемме мазмунуны беян эдилдир. Онуң мазмуну ёкар-кылар ялы боланы үчин бу ерде оны гайталап отур-малың. Йөне онуң өз китабының 470—471-нжи сахы-паларында «Огуз ким ол ковумны барча түркмен ди-ерлер» [13. 470—471 с.] диең сөзүни ятлап гечелиң.

Шу ерде XII асыр тарыхчысы Абулгазының вари-анты хакында хем ики-үч сөз айдалың. Абулгазы «Шежерей теракмиэниң» башында шейле диййәр: «Түркмениң моллалары ве шихлары ве беглери ме-ниң тарыхны ягышы билерүмини эшитип турурлар. Та-кы бир гүн барчалары гелип арз кылдылар ким биз-ниң ичимизде «Огузнама» көп туруп. Эмма хич я-шысы ёк, барчасы галат ве бириси биригне мувафак эмес, хер кайсы бир түрлүк. Бир дүрүст, ыгыбар кылгудек тарых болса эрди тии өтүп кылдылар. Эр-се аиларың өтүплерини кабул кылдым» [1. 5 с.] Бу ерде Абулгазы түркменлериң ичинде «Огузнама-ның» вариантларының көп боландыгыны айдыр. Шо-нуң билең бирликте, ол вариантларың хеммесиниң түркмениңкидигини беллейәр. Ёкарда гөрлүп гечилең вариантларың хеммеси шол вариантларың гөрнүшле-ридир. Бу ерде көп санамак нәме герек дийилме-ги мүмкин. Хеммесиниң саналып гечилмеги эхли та-рыхчыларың бир агыздан «Огузнаманың» түркмениң-кидигини айдяңдыкларыны гөркезмек үчин герекдир. Мен ашакда «Огузнаманың» үч вариантыны ерлеш-дирдим. Олар бири-бирине баглы, хеммеси бирленип шу эсериң түркмениңкидигини айдырлар. Шонуң үчин оларың өзүни окамак зерурдыр.

Инди биз ашакда «Огузнаманың» Решидутдин вариантыны ерлешдирйәрис: «Гара хан атасының ерине гечди. Онуң бир оглы болды. Ол оглан үч гиже-гүндиз эмжек агзына алмады ве энесиниң сүйдүни эммедди. Мунуң үчүн онуң эжеси аглады ве чокунды. Ол хатун гижелерине дүйш гөрйәрди. Ол оглан эжесине: «Эй, эже, сен таңрыны билсең, худаы сөйсең, мен эмжегинден сүйт эмейин» диййәрди. Ол аял ери хем төверегиндәки әхли кабыласы худая ынанмаяндықлары үчүн ачыкдан ачык худая ынанмакдан горкды ве гизлин, хич қиме билдирмән таңра ынаңды, чага эжесиниң эмжегини агзына алды, сүйт әмди. Оглан бир яшына етенде, ол чакдан аша тәмиз ве якымлыжа оглан болды. Догрулык ве хақыкат, ёлы онуң маңлайында ялпылдап гөрүнйәрди. Онуң бу алапатларыны атасы дуюп, бизиң кабыламыздан шу вагта ченли шейле оглан догманды. Бу оглан өз дендушларындан сайланан ве бейик мертебә ве улуг кемала етер дийди. Оглана ат гоймак үчүн атасы якынындакылар билен генешди. Шол вагта бир яшлы чага диле гелип: «Маңа Огуз ат гоюң» дийди. Башга бир вариантда чага маньсыз сеслер чыкаряр, отуранлар онуң чыкаран сеслериниң «огуз» сесине меңзеш боланы үчүн, «Чага диле гелип өз адыны өзи гойды» дийип, петижә гелйәрлер. Отуран адамлар гаты гең галып, чага «Огуз» дийип ат гойярлар. Огуз йигит болуп етишйәр. Онуң какасы Гара хан өзүниң иң улы доганының гызыны гелин әдип, Огуза алып берйәр. Гара ханың улы доганының ады Кур ханды. Бу гыз гаты овадан ве тәмиз гызды. Огуз ол гыза гизлинже: «Сен таңрыны сөйсең ве онуң бирлигине ынансаң мен сени сөейин ве сениң яныңа барайын» диййәр. Ол гыз улы йигренч дуюп, онуң сөзүни кабул этмейәр: Ол гыз: «Мен сениң бу сөзүни атаңа айдарың, саңа өлүм гарашяр» диййәр. Шу себәпли Огуз ол гыза якынлашмады ве сөймеди, янына бармады. Огузың какасы муны биллип, өзүниң иккинжи доганы Кузханың гызыны гелин әдинип, оглы Огуза алып берди. Ол гызы Огуза табыранларында Огуз оңа-да биринжи гыза айдан сөзүни айтды. Гыз онуң сөзүни тутмады ве худая ынанмады. Огуз бу гызы-да сөймеди ве янына бармады. Огузың атасы Гара хан Огузың бу гыза-да мейлиниң ёкдугыны ве оңа янашмаяндыгыны билди

Шондан соң ол кичи доганы Урханың гызының Огузы сөйүп, онуң үчүн янып-бишйәндигини ачып, ол гызы Огуза алып берди. Гелин әнтеқ өе гелмәнди. Огуз бир гезек авдан гайдып гелйәркә, ақар сувуң башында ол гызың кир ювуп отураныны гәрди ве онуң янына барып, онуң гулагына ювашжа айтды: «Ики агамың гызыны гелинлиге алаңымы билйәнсин. Йөне мен олары сөөмок, хич янарына хем барамок. Мунуң себәби мен олары худа ынаңың дийдим. Олар болса, ынанмадылар, мениң сөзүми гайтардылар. Хәзир сени маңа алып бердилер, сен худаы ынансаң, ве оңа ынансаң, мен сени өзүме аял әдинейин ве сени сөйейин». Гыз жогабында. «Мен худаы билемок ве оны танамок, йөне сениң сөзүден ве буйругыңдан чыкмайын, сениң буйругыңа боюн болайын» дийди. Огуз ол гыза мениң йүреке ислегим сениң худаы танагың ве оны сөймегиндир. Мен саңа шейле буйрярын. Ол гыз жогабында: «Мен сениң сөзүни кабул этдим» дийди. Ол гыз худаы танап оны сөйүп башлады.

Огуз оны аял әдиненден соң, ол аялы сөйди, мыдам онуң янына барды. Огуз таңрыны бир биллип, оңа ынананы үчүн, какасының ве бейлеки гарындашларының янына бармакдан сакланып гезди. Олары гөрәнде олары йигренип башлады. Олардан өзүни узакла саклады. Авада онуң еке өзи гидйәрди. Себәби Огуз худая ынанярды, олар болса ынанмаярды. Ол арапча худаың адыны агзындан дүшүрмейәрди. Әмма бу сөзүң маньсына хич ким дүшүнмейәрди.

Бир гезек Гара хан той әдип гелинлерини чагярды. Олара сүйжи сөз айтды. Ондан соң: «Бу ики гыз, бу ики гелинм сонкы гыздан, сонкы гелинмден тәмиз ве овадан бола-бола Огуз нәме үчүн сизи сөймән, ол гызы сөйди» дийди. Нәме үчүн Огуз сизиң яныңызга барман, онуң янындан чыканок» дийди. Бу ики гелин Огуздан нәразы боланы үчүн, габанжаңлык дуйгусы билен долы боланы үчүн, мынасып вагт ташып, Огузы яманладылар. «Ол башга бир дине гечди, ол гөгүң ве ериң худаыны сөйди ве шона ынаняр» дийдилер. Ол бизи-де өзи ялы әтжек болды, йөне биз онуң айданыны кабул этмедик, онуң теклибни гайтардык. Шунуң үчүн, бизи онуң кешди чекмедик. Әмма бу сонкы гыз онуң динине гечди, онуң худаыны кабул

этди. Шунуң үчин ол оны сөйди ве бизи болса йиг-
рейяр» дийдилер.

Бу вагт Огуз өзүниң бирнече достлары ве яны-
ның адамлары билен авдады. Гара хан доганларыны,
доган оғлаңларыны, гарындашларыны ве эмирлерини
чагырды ве шейле дийди: «Мениң оғлум Огуз чага
махалында гаты якымлыжа ве тертипниже оғланды.
Мениң көңлүм отурарды. Эмма бу вагт ол яман ёла
дүшүп, бизиң динимизден чыкыпдыр. Оны дини гой-
мак болмаз» дийди. Бу сөзден отуранларың хеммеси
гахар-газандан долды. Оны өлдүрмөге хеммеси дил дү-
вүшди. Огуз вепалы аялы йыгнакда болан ваканы
эшидиң, гоңшулыгындакы ынамлы бир аялы Огузны
янына ёллады, болан ваканы оңа айт дийди. Огуз
бу сөзи эшидиң бүтин гошуны йыгнап, сөвеше тайяр
болуп дуряр. Ев мейданында ики гошун душды.

Онуң какасы ве агалары оңа хужум этди. Ики та-
рап сап чекип сөвеше башлады. Сөвешде Гара хан
гылыч зарбында яраланды ве шол ярадан хем өлди.
Огуза агаларының ве уругларының тарапындан көп-
көп адам гелип гошулды. Шонуң үчин олар 75 йыл
сөвешдилер. Соңунда Огуз енди. Патышалыгы эле
гечирип, Таласдан, Сайрамдан тө Бухара ченли бо-
лан ер юрдуң гелсиз-гүррүңсиз хәкими болды. Онуң до-
ганларының ве дайыларының хем-де гарындашла-
рының бир топары Огуза гошулман гүндогар тара-
па йөрөп, ол ерде отурымлы болдулар. Олар дине
ынанмаз болуп галды. Йөне заманың гечмеги билең
соң-соң Чингиз улусы билең бирликде дине гечдилер,
худаиың бирлигине ынандылар.

Ол дөвлет газанылып алнандан соң, Огуз жедел-
сиз хәким боланран соң, Огуз алтын өй гурдурды.
Улы той тутды. Гарындашларыны, гошун башлыкла-
рыны, эсгерлерни сылады. Ол өзүне гелип гошулан әх-
ли гарындашларына, тайпалара, адамлара «уйгур» ады-
ны дақты. Бу түрки сөз болуп, онуң маньсы «бир-
лешди ве бизе көмек берди ве бизе уйды» диймекдир.
Уйгур уругларының хеммеси шол кабыллардандыр.
Башга бир кабыланы ол «каңлы» дийип атландыяр.
Гыпжак, халач, агажары уруглары-да шол огуза го-
шулып, оңа көмек эден кабыллардандыр. Буларың хер
бириниң атларының себәби шу ерде саналып гөркө-
зиләр.

УЙГУР. Огуз билең атасының арасында дава баш-

ланан махалында (Огузың дине уялыгы себәбли),
Огуз билең атасының ве агаларының арасында сөвеш
боланда, Огузың гарындашларындан бир топары Огу-
зың тарапына гечип, онуң аркасыны чалып, Огуза кө-
мек ве ярдам этди. Эмма оларың бир топары онуң
какасының тарапына ве дайыларының тарапына геч-
ди. Огузың тарапына гечип, оңа көмек эденлере Огуз
«Уйгур» дийип ат гойды. Түрки сөз болан бу сөзүң
маньсы нареча шейле «Бизе бирлешди, көмек ве
ярдам кылды». Бу топар элмыдам Огуз билең ёл-
дашды. Огуз башга областлары, үлкелери алмак үчин
йөрүшлөр эден махалында, ол уйгурлары даг гечел-
гесиниң янындан ызына гайтарарды ве ызында шалы-
гыны-сақламагы олара табшырарды. Тө өзи гайдып
гелбәнчә, олары ызыны сақламага гоярды. Әхли уй-
гур кабылалары шол топарларың уругындандыр.

КАҢЛЫ. Огуз атасы, доганлары, дайылары, агала-
ры ве бейлеки гарындашлары билең сөвешкән маха-
лында ве Хотана ченли болан үлкелерниң үстүне го-
шун чекип, ол үлкелери танаян махалында Огуза го-
шулып оңа көмек эден уругларың биридир. Бу уруг,
бейлеки уруглар олжалары дөрт аяклы хайванлара
йүкләп дашаян махалында өз зехини билең араба ясап,
ол арабалара олжалары йүкләп дашан уругдыр. Түр-
киче араба «каңлы» дийбәрлер. Шу себәбе гөрә-де
ол топара «каңлы уругы» дийдилер. Каңлының әхли
пудаклары шол каңлы уругындандыр.

КЫПЖАК. Огуз Итбырак уругындан елтен маха-
лында, Огуз гачып, ики доряның арасындакы бир
адада ерлешди. Шол вагтда сөвешде әри өлен бир
аял догурмак вагты етип, бир чүйрүк агажың оюгына
гирип, шол ерде чага догурды. Бу сөзи Огуза айтды-
лар. Огуз онуң халына гаты гынанды. Ол: «Бу ая-
лың адамсы ёк, шонуң үчин онуң чагасы, гой, мениң
оғлум болсун» дийди. Ол чага онуң огуллыгы болды.
Онуң адына Кыпжак гойды. Бу сөз «кубук» сөзүң-
дендир. Түркиче мунуң маньсы «ичинден чүйрән
агач» диймекдир. Әхли гыпжак шол чаганың неслиң-
дендир.

17 йыл геченден соң Огуз Итбырагы енди. Эйран
топрагына аралашды, онуң үлкелериниң басып алды,
көп йылдан соң өз үлкесине гайдып гелди. Итбырак-
лар гөзгалаң турузды, дийип хабар гелди. Огуз гып-
жак уругыны Итбырак билең Таяк арасында отурмак

үчин ол яна иберди. Таяклылары Итбырак гозгалаңдан сакламак үчин. Шол вагтдан бәри гыпжакларыңгыш ве яз гөчелгелери шол ерлердедир.

КАРЛУК. Шейле дийәрлер: Огуз Гур ве Гарчыстан веляятларындан өз юрдуна гайдып гелйәркә, ёлда онуң өңүнден бейик бир даг ёлукды. Галың гар ягды. Шол гай себәпли бир начар машгала гошундан ыза галды. Гошундан ыза галмак болар диен карар ёкды. Огуз оларың бу ишини макулламады. «Гай себәпли адам гошундан ничик галып билер» дийди Огуз. Шол бирнәче өйлә Огуз «карлук» ат гойды. Ягны «гарлы» Карлугың әхли уруглары шолардандыр.

КАЛАЧ. Шейле дийәрлер: Огуз Ысфыханы алып ызына гайдыр. Бир аял ёлда чага догурыр. Иймит болманы үчин ол аялың әмжегинде сүйт болмаяр. Чагада ач галыр. Шол себәпли ол аялың адамсы-да гошундан галыр. Бир шагал шол вагт бир сүлгүни тутыр. Бу адам ол шагала яй атып, сүлгүни онуң агзындан аляр. Оны аялына берйәр. Аялы оны ненден соң, гөвсүне сүйт ийәр, чага сүйтден дойяр. Бирнәче гүнден соң ол адам гошуның ызындан ковуң етйәр. Хич бир себәп билен хич кимниң Огуздан ыза галмага хакы ёкды. Шонуң үчин ол адама Огуз ачыгланып, она «Гал ач» диййәр. Шу себәпли шол адамың несиллерине «галач» дийилйәр.

АГАЧЕРИ. Гадым заманда бу ат ёкды. Огуз улуслары бу ерлере гелен махалында онуң агачлы ерлерде гонан топарларына агачери дийдилер. «Агач әри», ягны токай адамсы.

Огузың перзентлеринден йигрими дөрт уруг дөреди. Списокда хемме тараплайың язылып гечилиши ялы, оларың хер бири анык ат ве лакам әдинди. Дүнийәде болан әхли түркменлер шу айдылаң ковумларың ве Огузың йигрими дөрт перзентиниң несиллеридир. «Түркмен» сөзи гадым заманда болмандыр. Түрк шеклинде болан хемме чарвалара йөне түрк дийилдирлер. Хер кабыланың өзүниң белли лакамы болупдыр. Огуз ковумлары өз үлкелеринден Маверауннахр ве Әйран топракларына гелен махалында оларың көпелмеги ве несил яйратмагы шу областларда болды. Сув ве хова шертлери себәпли оларың шеклини юванюваш тәжик шеклине гечди. Әмма бүтнилей, дүйбүнден тәжик дәлдиклери үчин тәжиклер оларә «түркменд» дийдилер, ягны түрке меңзеш. Шонуң үчин

бу ат огуз ковумларының, халкының хеммесине дакылды. Олар шу ат билен таналдылар ве мешхур болдулар. Огуз перзентлериниң бу йигрими дөрдүниң биринжи ярымы гошуның саг янына дегншлидирлер. Ене бир ярымы болса гошуның сол ганатына дегншлидирлер. Бу гүн ол ковуң ве халкың хер бири өзлериниң аслыны ве уругыны говы билйәрлер. Өзлериниң хайсы уруга дегншлидигини айдярлар. Бу ягдайың гин беяны шейледир. Огузың алты оглы болупдыр. Оларың атлары тертип боюнча: Гүн, Ай, Йылдыз, Көк, Таг, Теңиз. Оларың өзлериниң тарыхларында гөркезилеши улы, хем шу тарыхың сонунда гин дуруп гечжекдигимиз ялы Огуз бүтин Әйран, Туран, Шам, Мусур, Рум, Эфренч юртларыны ве башга веляятлары басып алды. Буларың хеммесини басып аландан соң, ол өзүниң догма ватаны болан Өрдаг ве Гурдага гайдып гелди. Бу ере геленден соң улы йыгнак әтди. Алтын көшк дикди. Бейик той тутды. Айтмакларына гөрә, докуз йүз байтал, тогсан мүң гоюн кесди. Ол тойда тогсан мүң эреқ гоюн кесди. Ол хемме хатынларыны, перзентлерини гошуң ве дөвлет улугларыны чагырды, халат яды. Айратын хем юртлары алмакда өзи билен ёлдаш болан алты оглуны, чалшан ве көп гылың чалан алты оглуны аша сылаглады. Эңче гүнден соң бу алты огул ава чыкды. Олар бир алтындан яй ве үч саны алтын ок тапды. (Бирнәче тарыхда бу алтын яйы ве алтын оклары Огуз ханың өзи гөмүп гоюн, соң шол ере огулларыны ава иберди дийлиши язылар). Огуллар бу затлары аталарына алып гелйәрлер. «Булары нәхили бөлүшели» диййәрлер. Ол яйы үч оглуна берйәр. Үч окуң хер бирини үч кичи оглуна берйәр: Ол: «Улы огуллардан болан уруглара, гөй, «бозок» дийсенлер. Оларың лакамы бозок болсун («Бозок» диймек «бозмак» ве «дөвмек» сөзүндендир). Булара аның үчин бозок дийдилер ки яйы пайлашмак үчин оны позмалы, дөвмели болды. Гошуның саг ганатыны ол бозокункы хем шолардан болан несиллеринки болсун дийди. Үч ок алап огуллардан болан уругларың несиллерине ол «үчөк» лакамыны гойды. Аслы «үч ок» диймекдир. Ягны «үч тир». Гошуның бу ганаты бу үч кичи огулдан болан уруглара ве несиллере дегншли болсун» дийди. Олар өзлериниң гошуның хайсы ганатына дегншлидигини билйәр.

Гошуньң саг ганатына дегинли болан бозоклар уругу үч улы доганың перзентлеридирлер.

Саг яның мертебеси сол яныңкыдан улудыр. Патыша орнунда болан яйы ол улы огулларына ве илчи орнунда болан оклары ол кичи огулларына берди. Саг ве сол тарапдакы юртларың хеммесиши шол дүзгүн боюнча ол огулларына пайлады ве шейле дийди: «Эгер Гүн менден соң дири галса, гой, патышалык тагты шонуңкы болсун. Ол дири галмаса, гой, Ай патыша болсун».

Огуз өленден соң, онуң өз весьети боюнча Гүн тагта чыкды. Ол 70 йыл патыша болды. Онуң ата-сының Урянгы—Кент Эркыл Хожа атлы бир улы адамсы барды. Ол Гүн ханың везири, онуң маслахатчысы, ишлерини дүзгүнө салыжы ве йөрүджииси болады. Бир гезек ол Гүн хана шейле дийди: «Огуз бейик патышады, ол дүйәнниң хемме юртларыны алды, онуң бейик хазынасы бар. Байлыгы, мал сүрүлери бар. Буларың хеммесиши ол саңа гоюп гитди, огулларына гоюп гитди. Сизиң хер бириңизиң таңрының кереминден дөрт огууңыз болды. Мал, байлык ве дөвлет үчүн соң бу чагаларың арасында агзалалык йүзе чыкмазлыгы үчүн буларың хер бириңиң везипеси, ады, лакамы шу вагтдан белли эдилсе, аныкланылса ягшы, оларың хер бирине белли алакат ве белли тамга берилсе ягшы. Бу алакатларың ве тамгаларың үсти билен оларың хазыналары, байлыклары, мал сүрүлери, йылкылары таналса ягшы. Гой, оларың хер бири бейлекиси билен давалашмасын, чекишмесин. Оларың весиллериниң хер бири ол алакат ве тамгалар үсти билен гой, өз весипесиши, орнуны билсин. Бу болса дөвлеттиң беклигине ве оларың ягшы адының эбеди болмагына себеп болар.

Гүн хан бу сөзи макуллады. Урянгы-Кент Эркыл Хожа бу иши дүзетмәге гиришди. Алты огула бозок ве үчок лакамы дакыландан соң, саг ве сол ганатдакы үлкелер огулларың арасында пайлашдырыландан соң эркыл Хожа онуң огланларының хер бириңиң везипесини, уруг адыны алакат хем тамгаларыны белледди. Оларың 24 уругының хер бирине айратын бир хайваның адыны алакат хөкмүнде белледди. «Бу, гой, оларың онгоны болсун» дийди. Бу сөз «инк» сөзүнден гелип чыкандыр. «Инк» сөзи түркиче «гутлы» диймекдир. Шейлелик билен, «инк болсун» дийерлер, ягны

«Гутлы болсун» диймекдир. Бир кабыла бир хайван онгон хөкмүнде белленен махалында, ол онгон ягшы инет билен ырым эдиллип белленйэр. Онгон хөкмүнде белленилен хайван өлдүрилмейэр ве онуң эти-де, ийилмейэр. Бу адат шу гүнө ченли хем сакланяр. Ол уругларың хер бири өз онгоныны танаяр. Шунуң ялы тәрде Эркыл Хожа улы йыгняк ве той болан махалында хер бир уругуң отурмалы ерини ве оңа етйән этин малың иресинден ве ичедигини беллейэр. Олар хайсы юрта ве хайсы ерде болсалар-да оларың пайының шол болмалыдыгы аныкланды. Бу иш той махалында иймит үчүн оларың арасында уруш-дава гопмаздык үчүн шейле эдилди.

Бу-24 перзентниң ады ашакда язылар. Бу 24 огулун ады оларың уругларының адыдыр, бу атлар ол уругларың байдагы ялы болуп галандыр. Бу ашакда гин дүшүндириш ве төверсклейини язылып гөркөзилди. Оларың тамгасы, онгоны, эт пайы-да дүшүнүкли язылды. Бу затлар акыла ансат орнашсын дийин эдилди.

ОГУЗЫҢ АЛТЫ ОГЛУНЫҢ ОГУЛЛА-
РЫНЫҢ АТЛАРЫ ВЕ ЛАКАМЛАРЫ
ОЛ АЛТЫ ОГЛУҢ УЧУСИНЕ «БОЗОК»,
УЧУСИНЕ БОЛСА, «УЧОК» АТ ГОПЛУП ДЫ,
ОЛАРА ТАМГАЛАРЫҢ, ОНГОНЛАРЫҢ, ЭТ
ПАЙЛАРЫНЫҢ УРЯНГЫ КЕНТ ЭРКЫЛ
ХОЖАНЫҢ БЕЛЛЕПШИ ЯЛЫ БЕЯН
ЭДИЛМЕСИ

Гошуньң саг ганатына дегинли болан бозоклар ковмы үч улы доганың перзентлеридир. Бу үч улы доганың хер бириңиң дөрт огулы болундыр. Доганларың ич улусы болан Гүн ханың дөрт огулы болундыр. Биринжи Қайы, икинжи Баят, үчүнжи Алкарөйли, дөрдүнжи* Гараөйли.

Икинжи огул Айханың дөрт огулы болундыр. Биринжи Языр, икинжи Дүкер, үчүнжи Дудурга, дөрдүнжи Япырлы.

Үчүнжи огул болан Пылдыз ханың дөрт огулы боляр. Биринжи Овшар, икинжи Кызык, үчүнжи Бектили, дөрдүнжи Гаркын.

Гошуньң сол ганатына дегинли болан үчоклары эмеле гетирйән үч кичи огулдан хер биринден дөрт огул боляр, он ики перзент эмеле гелиэр.

Дөрдүнчи огул Көк хандан дөрт огул болды. Биринчи Баяндур, икинчи Бежене, үчүнчи Чавулдур, дөрдүнчи Чибни.

Башинчи огул болан Даг хандан дөрт огул болды. Биринчи Салур, икинчи Эймүр, үчүнчи Алайонтлы, дөрдүнчи Үркер.

Алтынчи огул болан Теңиз хандан дөрт огул болды. Биринчи Игдир, икинчи Бүкдүз, үчүнчи Йиве, дөрдүнчи Кынык.

Озал айдылып гечилиши ялы, бу ковумларың хем-месиниң агзы бирди. Бизиң пыгамберимиз Мухаммет Мустафага пыгамберлик етеи вагтларыңда Худайтагала бу ковумларың ысламың тарапына гечмегиниң исләпди. Ахырсоңы шейле хем болды. Огуздан ве онун дөрт перзендинден соң узак вагтлап, көп йыллар бу ковумлардан көп патышалар болды. Хер бир дөвүрде ятланылып гечилең бу йиғрими дөртлер халкыңдан кувватлы патышалар, дөвлетли султанлар пейда бол-ярды. Узак йыллар патышалык онуң несиллеринде сакланып галарды. Меселем, көп йыллар патышалык салур уругыңда болды. Оңдан соң бейлеки уруглардан ыгтыбарлы патышалар болуп гечди. Ол патышаларың хер бириниң беяныны бу гутлуг тарыхың сонунда гелмекчиди ялы, оларың патышалык хөкми бу Эйран юрдуна етип, огуз уругыңдан бу үлкеде бейик патышалар, улы эмирлер, ады белли, мешхур ыгтыбарлы ша ве везирлер болундырлар. Эмма буларың огуз перзенлеридиги хеммелере белли дәл. Туркмен жемататы хер патышаның ве хер эмирниң хайсы уругдан-дыгыны анык билйөрлер. Бейик ве улуг патышалар болан Эйран ве Туран үлкелеринде дөрт йүз йыла го-лай патышалык эден Мүсүриң узак ерлеринден тә Хытай чәклерине ченли болан юртлары боюн эгди-рен Селжук несиллери кынык уругыңданды» [12. 89, 127 с.]

Инди XV асырда язылан «Огузнаманы» ерлешдир-йәрсе:

Болсунгыл дин дийдилер. Аның анагусу ошбу ту-рур. Тагы мундан соң [16] севинч таңдылар. Кене гүңлерден бир гүн Ай каганың гөзи йарып, бодады, эркек огул тоғурды. Ошол гүлдуң өңлүги, чырагы көк эрди. Агызы аташ кызыл эрди, көзлери ал, сачлары, кашлары кара эрдилер эрди. Якшы несикилерден кө-

рүклүгрәк эрди. Ошол огул анасының көгүзүңден огузны ичип, мундан артыграк ичмеди. Йиг эт, аш, сүрме тиледи. Тилиге келе башлады. Кырык гүңден соң, бедүкледди, йөрүди, яйнады. Адагы уд адагы дек, билери бөри биллери дек, ягры киш ягры дек, көгү-зү адуг көгүзи дек эрди. Бедениниң камагы түг тү-лүклүг эрди, йылкылар күтейе турур эрди. Кик ав ав-лая турур эрди, күңлерден соң, кечелерден соң, йи-гит болды. Бу чакта бу ерде бир улуг орман бар эрди. Көп мүренлер, көп өгүзлер бар эрди. Бунда келгенлер кик көп көп, бунда учканлар куш көп көп эрди. Ошол орман ичинде бедүк бир кыат бар эр-ди, йылкыларыны, ил гүңлерини йер эрди. Бедүк яман бир кик эрди. Берк эмгек бирле ил гүңини басып эр-ди. Огузкаган бир эриз каган киши эрди. Бу кыат-ны авламак тиледи. Күңлерде бир күн анга чыкты, йыда бирле, йа ок бирле тагы кылыч бирле, калкан бирле атлады. Бир бугу алды, шол буганы талнуң чубугы бирле йыгачга бағлады китди. Андан соң эрте болды. Таң эрте чакда келди, гөрдн ким кыат буганы алыпдыр турур. Кене бир адуг алды алтуңлуг билба-гы бирле йыгачга бағлады, китди. Мундан соң эрте болды, таң эрте чакда гелди. Көрдн ким кыат адуг-ны алып турур. Кене ошу йыгачның дүйбүиде турды. йыда бирле кыатның башын урды. Аны өлтүрди. Кыат келип башы бирле Огуз калканын урды. Огуз йыда бирле кыатның башын урды. Аны өлтүрди. Кы-лыч бирле башын кести, алды, гитди. Кене келип көр-ди ким бир шуңкар кыатның ичөгүсин йемекте турур. Йа бирле ок бирле шуңкарны өлтүрди, башын кести. Андан соң дийди ким шуңкарнуң анагусы ошбу турур. Буга йиди, адук йиди. Пыдам өлтүрди, темүр болса, Кыатны шуңкар йиди. Йа оқум өлдүрди, йел болса дин дийди китди. Тагы кыатның анугы ошбу турур. Кене күңлерде бир күн Огуз каган бир ерде таңрыны йал-баргуда эрди. Карангулук келди. Көктүн бир көк ярук тушти. Күндүн аяп, айдан кугулгузлуграк эрди. Огуз каган йөрүди көрдн ким, ошбу ярукның арасында бир кыз бар эрди. Палгуз олтурур эрди. Якшы кө-рүклүг бир кыз эрди. Аның башында аташлуг йа-руклуг бир меңи бар эрди. Ошол кыз андаг көрүклүг эрди ким күлсе көк таңры күле турур, йылгаса көк таңры йыгалая турур. Огуз каган аны көрдүкде өзи келмеди, китди, сөвди, алды, ануң бирле йатты, ти-

легуени алды. Төл богаз болды. Күнлерден соң, кичелерден соң, йаруды, үч эркек огланы тогурды. Биринжисиге Гүн, ат гойдулар. Икинжисиге Ай ат гойдулар. Үчүнжисиге Ылдыз ат гойдулар. Кене бир күн Огуз каган авга китди. Бир көл арасында алындан бир йыгач көрди. Бу йыгачның кабусгагында бир кыз бар эрди. Йалгуз олтурур эрди. Йакшы көрклүг бир кыз эрди. Ануң көзү көкден көкрөк эрди. Ануң сачы мүрөн усугы дек ануң тиши үнжү дек эрди. Андаг көрклүк эрди ким ерниң ил гүни аны көрсө, ай ай, ах ах өлөр биз дийп, сүттен кумуз бола турурлар. Огуз каган оны көрдүктө өзи китди, йүрегиге аташ түшти, аны севди, алды ануң бирле ятды, тилегүсүн алды. Төл богаз болды, күнлерден соң, йаруды, үч эркек огулны тогурды. Биринжисиге Көк ат койдылар. Икинжисиге Таг ат койдылар. Үчүнжисиге Теңиз ат койдылар. Андан соң Огуз каган бедүк той берди, ил-гүнге йарлык йарлап генештилер, келидилер. Кырк шире, кырык бендең чаптурды, түрлүг ашлар, түрлүг сүрмелер чубуйаңлар, кымызлар ашадылар, ичтилер. Тойдан соң Огуз каган беглерге, ил гүнлерге йарлык берди, такы тиди ким мен сенлерге болдум каган, ала-лың йа такы калган, тамга бизге болсун, буян, көк бөри болсунгыл уран, темүр йндалар бол орман, ав ерде йөрүсүн кулан, такы талуй; такы мүрөн, күн туг болгыл көк кырыкан тип тиди. Кене андан соң, Огуз каган төрт сарыга йарлык юмшады. Билдүргүлүк битиди, илчилерге берип йиберди. Ошбу билдиргүлүктө битилмиш эрди ким мен уйгурдуң каганы бола мен, ким ерниң төрт булуңының каганы болсам керек туруп. Сенлерден баш чалунгүлүк тилеп мен туруп. Ошул ким мениң агзымга бакар туруп болса, таратту тартып дост тутар мен дийп дийди, ошбу им агзымга бакмас туруп болса чамат чекип, чериг чекип душман тутар мен. Тагурак басып, астурып йок болсунгыл дийп кылур мен дийди. Кене бу чакта он йаңакта Алтун каган диген бир каган бар эрди. Ошбу Алтун каган Огуз каганга плчи юмшап йеберди. Көп телим алтун, күмүш тартып, көп телим кыз, йакут таш алып көп телим эрденилер йиберип юмшап, Огуз каганга союргап берди, агзыга бакынды. Ягышы бегу бирле достлуг кылды. Ануң бирле амырак болды. Чоң йаңакыда Урум диген бир каган бар эрди. Ошбу каганың чериги көп көп, балыклары көп көп эрдилер эрди. Ошул Урум

каган Огуз каганың йарлыгын сакламас эрди, катаглагу бармас эрди. Муны сөз сөзи тутмас мен туруп мен дийп, йарлыкка бакмады. Огуз каган чамат атууб анга атлагу тиледи. Чериг бирле атлап, тугларны тутуп, китти. Кырык гүнден соң Муз таг диген тугнуң адагыга келди. Курыканын түшкүрди, шүк болуп, уйуп турды. Чаң эрте болткда Огуз каганын курыканына күн дек бир йарук кирди. Ол йаруктан көк түлүклүг көк йаллуг бедүк бир эркек бөри чыкты. Ошол бөри Огуз каганга сөз берип, туруп эрди. Такы диди ким ай ай Огуз Урум үстиге сен атлар бола сен. Ай ай Огуз тапугунларга мен йүрүр бола мен, дийди. Кене андан соң Огуз каган курыканын түртүрди, китди, көрди ким черигиң талукларыда көк түлүклүг көк йаллуг көк бир эркек бөри үрүгүдө туруп. Ол бөриниң артларын катаглап йүрүгүдө туруп эрдилер эрди. Бирниче күнлерден соң, көк түлүглүг көк йаллуг бу бедүк эрк эркек бөри туруп турды. Огуз такы черик бирле туруп турды. Мунда Итил мүрөн диген бир талй бар эрди. Итил мүрениң кудугыда бир кара таг тапыгыда урушгу тутулды. Ок бирле, йыда бирле, кылыч бирле уруштылар. Чериглерниң араларыда көп телим боды урушгу. Ил-гүнлерниң көңүллериде көп телим болды кайгу. Тутулунч урушунч андаг йамаң болды ким Итил мүрениң сувгы кып гызыл, сип сыгыр дек болды. Огуз каган башты, Урум каган качты. Огуз каган урум каганың каганлыгын алды. Ил гүниң алды. Ордусыга көп улуг өлүг баргу, көп телим тириг баргу түшү болды. Урум каганын бир карындашы бар эрди. Урус бег диген эрди. Ол Урус бег огулундан таг башыда Терең мүрөн арасында якшы берик балыкка юмшады. Такы дийди ким, балыкны катаглагу керек туруп. Сен такы урушгалардан соң, балукны бенге саклап келгил дийп дийди. Огуз каган ошул балыкка атлады. Урус бегниң огулы анга алтун, күмүш йиберди. Такы дийди ким ай мениң каганым сен. Менге атам бу балыкны берип туруп. Такы дийди ким балукны катаглагу керек туруп. Сен такы урушгалардан соң, балукны бенге саклап келгил дийп дийди. Атам чамат атуу эрсе, мениң тапум эрүрмү? Сенден йарлук, байлук, биллүк биле мен. Бизниң кутубуз сенниң кутуң болмуш, бизниң уругубуз сенниң йыгачуңуң уругу болмуш болуп туруп. Таңры сенге йер берип,

буйурмуш болуп туруп. Мен сенге башумны кутумныг бере мен. Бергү берип, достлукдан чыкмас мен дийди. Огуз каган йигитниң сөзүн йакшы көрди, севинди, күлди, такы айтты ким менге көп алтун йумшап сен, балукны йакшы саклап сен дийди. Ануң үчүн анга Саклап ат койды, достлук кылды. Кене чериг бирле Огуз каган Итил диген мүренге кечди. Итил диген бедүк бир мүрен туруп. Огуз каган аны көрди, такы диди ким Итилинн үсүгинден ничүк кечер биз дийди. Черигде бир якшы бег бар эрди. Ануң аты Улуг Орду бег эрди. Узлуг, укгулуг бир эр эрди. Көрди ким кудугыда көп телли таллар, көп телли йыгачлар бар эрди. Ошбу бег ошул йыгачлар кесди, йыгачларда йатты, кечти. Огуз каган севинч эрди, күлди, такы айтты ким ай ай сен мунда бег мунда болуи. Кыпжак диген сен бег болуи дийди. Такы илгерү китди. Андан соң Огуз каган кене көк түлүклүг, көк йаллуг эркек бөри көрди. Ошбу көк бөри Огуз каганга айтты ким имди чериг бирле мундан атла Огуз. Атлап ил гүилерни беглерни келдүргил. Мен сенге башлап ёлны көргүрүр мен дийди. Таң эрте болтукда Огуз каган көрди ким эркек бөри черигниң тапукларыда йүрүгиде туруп. Севинди, илгерү китди. Огуз каган бир чокур тан айгыр атка мине туруп эрди. Ошул айгыр атны бек чок севйор эрди. Йолда ушбу айгыр ат көзден йитү кечди, китди. Мунда улуг бир таг бар эрди. Ошо үстүнде тоң такы муз бар эрди. Аның башы совукдан ап-ак эрүр. Ануң үчүн аның аты Муз таг туруп. Огуз каганниң аты Муз таг ичиге кечип гитди. Огуз каган мундан көп чагы эмгек чекүи турды. Черигде бир бедүк кагз эр бег бар эрди. Чалаң булаңдан көрукмас туруп эрди. Йүрүгүде, согургуда оңа эр эрди. Ошул бег тагларга кирди, йүрүдү. Токуз күнден соң, Огуз каганга айгыр атны келдүрди. Муз тагларда көп согук болундан ол бег кагардан сарунмыш эрди, ап ак эрди. Огуз каган севинч бирле күлди, айтты ким ай сен мунда беглерге болгыл башлыг, менлеп сенге ат болсун Кагарлыг дий ийди. Көп эрдени союркады, илгерү китди. Кене йолда бедүк бир өй көрди. Бу өйнүң тагамы алтундан эрди, туңдуклары такы күмүштен, калыклары темүрден эрдилер эрди. Капулуг эрди, ачкыч йок эрди. Черигде бир якшы чебер эр бар эрди, ануң аты Темүрдү кагул диген эр-

ди. Анга йарлык кылды, ким сен мунда кал, ач. Калыка ачгундан соң, кел ордуга тип дийди. Мундан анга Калач ат койды. Илгерү китди. Кене бир күн түлүклүг көк йаллуг эркек бөри йүрүмәйн турды. Огуз каган такы турды, курыкан түшкүре турган турды. Тарлагусыз бир йазы йер бар эрди. Мунга Йүрйит дидүрүрлер эрди. Бедүк бир юрт, ил күн эрди. Йылкылары көп, уд, бузаглары көп, алтун, күмүшлери көп, эрденилери көп эрдилер эрди. Мунда Пурыт каги ил, күни Огуз каганга каршу келдилер. Уруш токуш башланды, оклар бирле, кылычлар бирле уруштылар. Огуз каган башты, Пурыт каганни басты, өлтүрди, башын кесди. Пурыт ил-күни өз агзыга бакындырды. Урушгудан соң, Огуз каганниң чиригиге, нүкерлериге, ил күниге андаг улуг өлүг баргу түшти ким йүклемекке, келдүрмекке ат, кагатыр, уд азлык болды. Анда Огуз каганниң чиригиде узлуг ышай бир чебер киши бар эрди. Аның аты Бармакдук Йосун Билли эрди. Бу чебер бир канга чапты. Канга үстүнде өлүг баргуны койды, канга башыда тириг баргуны койды, тартталар китдилер. Нүкерлерниң ил-күнүң камагы муны көрдилер, шаштылар, кангалар такы чаптылар. Мулар канга йөрүмекке «канга-канга» сөз бере туруп эрдилер эрди. Ануң үчүн аиларга канга ат койдылар. Огуз каган кангаларны көрди, күлди. Такы айтты ким канга, канга бирле өлүгни тириг йүрүгүрсүн. Кангалуг сенге ат болгулуг канга билгүрсүн, дий дийди, китти. Андан соң, кене бу көк түлүклүг, көк йаллук эркек бөри бирле Сыду такы, Таңгут такы, Шагам йаңгакларыга атлап китти. Көп урушгудан, көп токушгудан соң, аиларны алды, өз юртыга бирледи, башты, басты. Кене ташкарун калмасун, биллуг болсун ким күндүки булуида Барака дийген бир йер бар туруп. Узлуг баргулуг бир юрт туруп, көп иенг бир йер туруп. Мунда көп киклери, көп кушлары бар туруп, алтунны көп, күмүшн көп, эрденилери көп туруп. Ил күнлерниң өйлүгн чырагы кап кара туруп. Ошул йерниң каганы Масар диген бир каган эрди. Огуз каган ануң үстүге атлады. Андаг йаман урушгу болды. Огуз каган башты, Масар каган качты. Огуз аны басты. Юртын алды, китти. Ануң достлары көб севинчлиг эрди, ануң душманлары көб кайгулар тапты. Огуз каган аны башты, санагулуксыз немелер, йылкылар

алды, юртыга, үйиге түшти китти. Кене чашкарун калмасун ким, биллүг болсун ким, Огуз каганның йанында ак сакаллуғ муз сачлуғ узун узлуғ бир карт киши туру бар эрди, уктулуғ, түзүн бир эр эрди, түшимел эрди. Ануң аты улуг Түрүк эрди. Күндерде бир күн уйкуда бир алтун йа көрди, такы үч күмүш ок такы бу үч күмүш ок түн йаңгакка ките туруп эрди. Уйкудан соң, түште көргенин Огуз каганга билдүрди. Такы дийди ким Эй каганым сенге йашагу болсунгыл узун. Ай каганым сенге төрүлүк болсунгыл түзүн, бенге көк таңры берди дүшүмде, келдүрсүн. Талай туруп йерни уругуца бердүрсүн дии дийди. Огуз каган Улуг Түркнүң сөзүн якшы көрди. Өгүдүге көрө кылды. Андан соң эрте болубда акаларны, инилерни чарлап келдүрди, такы айтты ким ай мениң көңүлүм авны тиләп туруп. Кары болгумдан мениң кагазлуғум йоқ туруп. Күн, Ай, Йулдуз таң сарыга, Как, Таг, Теңиз, түн сарыга сенлер барың дии дийди. Андан соң үчөгүсү таң сарыга бардылар такы үчөгүсү түн сарыга бардылар. Күн, Ай, Йулдуз көб киклер, көб кушлар авлагуларыдан йолда бир алтун йаны таптылар, алдылар, атасыга бердилер. Огуз каган севинди, күлди такы аны үч бозуглуқ кылды такы айтты ким ай акалар йа болсун сенлерниң, йа дек окларны көккече атуң дии дийди. Кене андан соң, Көк, Таг, Теңиз көп киклер көп кушлар авлагуларыдан соң, йолда үч күмүш окны таптылар, алдылар атасыга бердилер. Огуз каган севинди, күлди такы окларны үчүге үлештүрди, такы айтты ким ай инилер оклар болсун сенлерүң. Йа атты оқы. Оklar дег сенлер болуң дии дийди. Кене андан соң Огуз каган улуг курылтай чакырды, нүкерлерин, ил-күнлерин чарлап чакырды. Келип, кенешип олтурды. Огуз каган бедүк ордуда... оң йагыда кырык кулач йыгачны тиктүрди Ануң башыда бир алтун тагук койды, адагыда бир ак коюн баглады. (Чо)н йагыда кырык кулач йыгачны тиктүди. Ануң башыда бир күмүш тагук койды. Адагыда бир кара коюнны баглады. Оң йақта бузуклар олтурды, чоң йакта үчоклар олтурды. Кырык күн, кырык киче анадылар, ичтилер, севинч таптылар. Андан соң Огуз каган юртын огулларыга үлештүрүп берди. Такы диди ким ай огуллар, көп мен аштум, урушгулар мен көрдүм. Йыда бирле көп ок аттым, айгыр бирле көп йөрүдүм, душманларны йыглагурдум, достларны мен күл-

дүрдүм. Көк таңрыга мен өтедүм, сизлерге бере мен юртум дии дийди.

XV асырда язылан «Огузнамадакы» дүшнүксиз сөзлериң манысы

1. Анагу—образ.
2. Ай каган—Огуз ханың эжеси.
3. Бодады—догурды, гузлады.
4. Өңлүк чыраг—йүз.
5. Ненски периште.
6. Пиг эт—чиг эт.
7. Сүрме—ичги.
8. Бедүкледди,—бейгелди, улалды.
9. Уд—өкүз.
10. Адаг—аяк.
11. Киш—самыр.
12. Канагы—хеммеси.
13. Кутмек бакмак.
14. Кик—кейик.
15. Орман—токай.
16. Кыат—бир шахлы, йыртыжы хайван.
17. Йа—ий.
18. Йыда—найза.
19. Мүрен—арык.
20. Өгүз-деря.
21. Әриз—әрлерче.
22. Атлады, уграды, атланды.
23. Йарук—шөхле, ышык.
24. Кугулгулу—ялдыравук.
25. Өзи калмады—өзүндөн гитди.
26. Төл—богаз болмак.
27. Йаруды ялдырады.
28. Үсүг-акым, толкун.
29. Сүттен кумуз болмак—доңуп галмак.
30. Йарлуқ—буйрук.
31. Йарламак—буйрмак.
32. Шире-стол.
33. Бендең—отургыч, узун отургыч.
34. Чубуян этли тагалар, иймишлер.
35. Буян—гутлив мүбәрек.
36. Уран—беллик, алакат.
37. Талуй—океан, деңиз.
38. Юшмак гөндермек, ибермек.
39. Билдүргүлүк—билдириш.
40. Чалуингулук—боюн болмак.
41. Чамат—гахар.
42. Курыкан—харбы лагер.
43. Суюрмак—совгат ямак.
44. Тапуг хызмат.
45. Түртүрмек—дүйрдирик.
46. Кагагламак—ызарламак.
47. Кудуг—гыра, кенар гуюсы.
48. Тапыг янында.
49. Башты—басты, енди.
50. Каталга—гөрмек.
51. Биллүк—акыллылык, билимлилик.
52. Узлуғ—ягышы.
53. Укгулук—окумыш, билимли.
54. Чокур таң чакыр тен.
55. Кагаз—батыр.
56. Чалаң-булаң—эйле-бейле.
57. Эрдени—гымматбаха затлар.
58. Токуш—уруш.
59. Өлүг—өлжа.
60. Кагатыр гатыр.
61. Ышай—гөврүмли.
62. Кага—араба, гаңца.
63. Тириг баргу—дирн барян олжалар, йөрейән олжалар, маллар.
64. Сиди—Хиндистан.
65. Таңгут—Тибет.
66. Шагтам Шам, Сирия.
67. Ташкарун калмасун—дашарда галмасын, билинмен галмасын.
68. Биллүг болсун—белли болсун.
69. Улуг баргулугбай.
70. Ысыт—ыссы.
71. Санаглуссыз немелер—сансыз хасапсыз затлар, байлыклар.
72. Муз—буз.
73. Түшимел—акыллы, дүшби.
74. Теккен эрди—дегин, етип дурды.
75. Түн йаңгакка ките туруп эрди—гүнбатара

тарап узалып ятырды. 76. Төрүлүк—хакимият, дө-
лет. 77. Таң сарыга гүндөгөр тарапа. 78. Түн сары-
га—гүлбатар тарапа. 79. Орду—йыгычак, гошун 80.
Чоң—сол. 25. Өтөдүм өдедим. Көп мен аштым—мен
көп ерлери ашып гечдим.

Инди биз Абулгазынын «Огузнама» вариантыны шу
ерде ерлешдирйәрис. Абулгазы «Огузнама» башламаз-
дан өң шейле диййәр: «Түркменинц моллалары ве
шихлары ве беглери мениц тарыхны ягышы билерүмни
эшидин, турурлар, такы бир гүн барчалары келип
арз кылдылар ким бизниц ичимизде «Огузнама» көп
турур. Эмма кич ягышы өк, барчасы галат ве бири-
си бирисиге мувафык эрмес хер кайсысы бир түр-
лүк ве бир дүрүст ыгыбар кылгу дек тарых болса
эрди ягышы болар эрди тип өтүн кылдылар. Эрсе ап-
ларның өтүнлери кабул кылдым». Абулгазының бу
сетирлеринде түркменлериц арасында «Огузнаманың»
дүрли вариантларының боландыгы ве ол вариантла-
рың хеммесиниң-де түркменицкидиги айдың гөрүңйәр.
Соңра Абулгазы шейле язар: «Имди адамдан тэ бу
вагтгача ким тарыхы минде етмиш бирде турур
түркменлериң ве соң түркмен атын гөтерип түркмен-
ге гошулган иллерниң анча билгенимизни бир-бир
айталың. Билгенимизге алач не» [1]. Шундан
соң Абулгазы түркмениң тарыхыны беян етмэге ги-
ришйәр. Ол «Огузнаманы» «Огузханның дүйөгө кел-
гениниң зикри» атлы бапдан башлайр.

Гара ханның улуг хатуныдан бир оглы болды. Гөр-
ки ай-гүнден артук.

Үч гиже-гүндиз энесини эммеди. Хер гиже ол оглан
энесиниң түшиге гирип, айтур эрди эй эне мусулман
бол болгун! Эгер болмасаң, өлсем өлөр мен, сениң эмже-
гинден эммес мен тип эрди. Энеси оглуна гыя бил-
меди. Такы таңрының бирлигине иман келтурды. Ан-
дан соң ол оглан эмжегиниң эмди. Энеси гурген түйш-
ни ве мусулман болганыны кишиге айтмады, такы
яшурды, аның үчүн ким түрк халкы Яфысдан тэ Алын-
жа хан заманыгача мусулман эрдилер. Алынжа паты-
ша болгандан соң, халкның башы ве малы көп болды,
дөвлетге ысырдылар, такы таңрыны унутдылар ве бар-
ча кафыр болдылар ве Гара хан заманыда кафыр-
лыкда андаг мэхкем эрдилер ким эгер атасы мусулман
болганыны эшитсе, оглы өлтүрер эрди ве оглуның му-

сулман болганын эшитсе, атасы өлтүрер эрди. Ол чак-
да мугулның ресми андаг эрди ким тэ оглан бир яшы-
га етмегүнче анга ат коймаслар эрди. Оглан бир яшы-
га етди. Эрсе Гара хан савун салды. Такы улуг той
кылды. Той гүни огланны магрекее келтуруп Гара
хан беглериге айтды. Бизниң бу оглумыз бир яшы-
га етди. Имди мунга ат гояр сиз, тип беглер жеваб
бермесден бурун, оглан айтды, мениң атым Огуз турур.
Бейт:

Ошал бир яшар оглан анда рован,
Келип тилге тийди биллилер аян.
Атым турур Огуз, Хусровы намвер,
Биллилер ягын барча эхли хүпер.

Тойга келген барча улуг ве кичиг огланның бу сө-
зиге таң калдылар. Такы айтдылар ким бу огланның
өзи атыны айтатурур. Мундан ягышы ат боларму тип,
атыны Огуз койдылар. Такы айтдылар ким бир яшар
огланың мундак сөзүни сөзлегенин хич заманда хич
ким эшитген ве гөргөн ёктурур, тип аны ырым эдип
айтдылар, ким бу узак өмүрли ве улуг дөвлетли ве
ужы узаган, ве яны яйылган болгусы турур тидилер.
Чун Огуз йигит етишди, эрсе Гара хан иниси Күр хан-
ның гызыны алып берди. Огуз киши ёкда гызга айтды:
Элемни, сени, бизни яратган бар. Аның аты алла ту-
рур. Аны бар билгил ве бир билгил, оның буйругын-
дан өзге ишни кылмагыл тиди. Эрсе гыз аны кабул
кылмады. Шол заман голды, такы гыздан башга ятды.
Гижелер башга ятып, гүндизлер сөзлешмес эрди. Бир
ниче вагтдан Гара ханга айтдылар ким оглуңыз кү-
жини (гелинини) сөймэй турур тидилер. Эрсе хан бу
сөзни эшитгенден соң, такы бир иниси Кыр ханның
гызыны алып берди. Анга хем иман арз кыл тиди.
Ол кыз хем кабул кылмады. Аның бирден хем бир
ерде ятмады. Бу вақыгатдан бир нэче йыл өтөндөн
соң,² Огуз хан авга чыкып, гайтып геле эрди, гөрди
ким сувнуң якасында бир нице загыфалар кир ювату-
рурлар. Атасының иниси Ор ханның гызы мулланың
ичинде олтуруп турур. Гызга киши йибериң, сөзлеш-
мекке сырым эшгэр болар тип такы кызны көшге
чарлап, ант берип айтды ким атам маңа ики гыз алып
берди. Анларны сөвмегенимниң себаби бу ким мен му-
сулман, анлар кафыр. Хер ченд мусулман болуң, ти-
дим, кабул кылмадылар. Эгер сен мусулман болсаң

эрди, сени алур эрдим тиди... Эрсө гыз сен не ёлда болсаң, мен шол ёлда болайын тийди. Андан соң Огуз хан атасыга айтды. Атасы Орханның кызыны улуг той кылып Огузга алып берди. Ол гыз мусулман болды. Огуз аны көп сөвер эрди. Мундан көп йыллар өтди. Бир гүн Огуз йырак ерге авга гитди. Гара хан барча күчлерин, гелинлерин чакырып эрди, такы сөзлөшип олтурганда хатунындан сорды мунуң себәби не туруп Огуз соңкы алган хатуны сөвүр, ве бурунку алган ики хатунының катыга хич бармас. Хатуны айтды мен билмей мен, гелинлер яшырак билүрлер тийди. Хан гелинлерден сорды, эйсе улуг гелин айтды огулдуз мусулман болуп туруп. Биз ики-мизге мусулман бол тиди, кабул кылмадук. Кичик гелинниң мусулман болуп туруп. Анын үчүн огулуң аны көп сөе туруп тиди. Гара хан бу сөзин эшиткенден соң, белгелерин чагырып гецешти, такы сөзини муңа койдылар ким Огузны авда йөргенде тутуп өлтүргейлер. Гара хан илге киши йибериң, тиз гелсүнлөр, авга чыка мен тип. Бу сөзин Огуз ханның кичик хатуны эшитип, Гара ханның кылган гецешлериниң барчасын айтып, Огуз ханга киши йиберди. Огуз хан такы бу сөзини эшиткенден соң, илге кишилер йиберди. Атам чирик тартып, мени өлтүргели келе туруп. Мени тиген маңа келиң, атамны тиген атамга барың тип. Илнн көпи Гара ханга барды. Азрагы Огуз ханга барды. Гара ханның инилериниң көп огуллары бар эрди. Анларны Гара хандан айрылар тип, хич кимниң көңүне гелмез эрди. Анларны барчасы Огуз хан катыга келдилер. Огуз хан анларга уйгур ат койдылар. Уйгур түрк тили туруп. Манысы барчага мағлум туруп. Япышгур мағнысына туруп. Айтурлар сүйт уйды. Сүйт эркенинде бири-биринден айрылар эрди. Катык болгандан соң бири-бирине япыша туруп. Бу такы айтурлар ким ымамга уйдум. Ымам олтурса олтура туруп, турса тура туруп. Бес япышганы болмасму. Анлар келип Огуз ханның этегине махкем келип япышдылар. Эрсө хан анларга уйгур тийди. Япышгур тиймек болур. Гара хан бирлен Огуз хан икиси саф тартып уруштылар. Худай тагала Огуз ханны галып кылды. Гара хан качты. Урушда Гара ханның башына ок тегди. Ким атганын билмедилер. Гара хан ол ярадан өлди. Огуз хан атаоы тагтында олтурды.

Огуз ханның хан болганын зикри

Огуз хан илнн барчасыны мусулманлыга дагват кылды. Мусулман болганларыны сылады ве болмаганларыны чапты, өзлерини өлтүрди, огланларыны есир кылды. Ол вагтта Гара ханга тагаллук илден башга иллер көп эрди. Хер улуг илнн башга бир патышасы бар эрди. Кичик иллер анларга кошулар эрди. Гара ханның мусулман болган иллери Огуз ханга кошулды. Огуз хан хер йылда мугул илинде олтурган мугул юртунда олтурган иллер бирлен урушур эрди. Такы галып гелер эрди. Ахыр барчасыны алды ве качып гуртулганлары татар ханына барып сыгындылар. Татар халкы ол вагтта жүржүтге якин олтурур эрди. Жүржүт тийген бир улуг юрт туруп. Шәхерлери ве кентлери көп. Хытайның тимүр казык тарапында болур. Хинди ве тәжик аны чын-мачын дьер. Огуз хан барып татарны чапты. Татар ханы көп чирик бирлен келип урушты. Огуз хан басты, такы лешгерини гырды. Огуз ханның лешгериниң голуна олжалы үлүк мал түшди. Ким йүклемәге көлүк азлык кылды. Бир ягшы чепер бар эрди. Ол пикир кылып арабаны ясады. Андан гөрмекче барча араба ясады, олжаларыны йүкләп гайтдылар. Арабага гаңк ат гойдулар. Андан илгери аты-да ёк эрди, өзи-де ёк эрди. Аның үчүн гаңк тийдилер ким йөргенде «гаңк» кылып аваз кылар. Аны ясаган кишини «гаңлы» тийдилер. Барча гаңлы или ол кишиниң огланлары туруп. Огуз хан етмиш ики йылгача мугул ве татар өз сүтеги эрди, анлар бирлен урушды. Етмиш үч йыл болганда барчасыны өз агзыга бактурып, мусулман кылды. Андан соң йөрүп Хытайны алды ве Жүржүтнн алды ве такы Танкутны алды. Танкутны тәжиклер Тибет дьерлер. Андан соң барып Гара Хытайны алды. Ол хем улуг юрт болар. Кишиениң чырасы хиндүв дек гара болур. Хиндустан бирле Хытайның арасында мухыт деңизиниң якасында болур. Тангутын кыш болганда гүн тогушы ве яй болганда тушлуғында болар. Хытайның нары йүзүнде теңиз якасында берк тагларың ичинде көп ил бар эрди. Аның патышахының атыны Итбырак хан дьерлер эрди. Аның үстүне атланып барды, уруштылар. Итбырак хан галып гелди. Огуз хан качты. Урушган ериниң бары йүзүнде акып бара турган ики улуг сув бар эрди. Ол ики сувиң арасы-

да бир ниже гүн туруп, гачган лешгерини алдын ардын йыгды. Улуг патышаларының адатлары туруп, узак сафарга барганда гөчлерин алып бармак. Нөкер халкының хем багзылары алып барурлар. Огуз ханның бир беги гөчүн алып барып эрди. Өзи урушда өлди. Хатуны гуртулып ики сувнуң арасында хан кейинден етди. Иүкли эрди. Тогагы тутды. Гүн совук эрди. Гирмөгө ою ёк. Бир чүйрүк агач ичинде оглан тогурды. Муны ханга мағлум кылдылар. Эрсө хан айтды мунуң атасы бизниң алдымызда өлди, гамхоры ёк тийип огул оқунды. Атыны «Гыпжак» койды. Гадым түрк тилинде ичи бош агачны «гыпжак» днерлер. Анын үчин ол оглан агач ичинде догды, тийп атыны гыпжак гойдылар. Бу вагтда ичи бош агачны «жыпжак» днерлер. Гара халкының тили келмеслигинден кафны жим укуй-турур. Шол гыпжак туруп жыпжак тийтурурлар. Ол огланы хан голунда саклады. Иигит болгандан гоң, орус ве авлак ве мажар ве башгырт пллери ягы эрдилер. Гыпжакга көп ил ве нөкер берип ол якга Тин ве Этил сувнуң якасыга иберди. Үч йүз йыл гыпжак ол ерлерде патышалык кылылып олтурды. Барча гыпжак или анын неслинен турурлар. Огуз ханның заманындан тә Чингиз хан заманыгача Тин ве Этил ве Яйлык бу үч сувнуң якасында гыпжакдан өзге ил ёк эрди. Төрт мүн йылгача ол ерлерде олтурдылар. Анын үчүн ол ерлерни Дешти Гыпжак днерлер.

Огуз хан Итбырак ханга бастургандан соң, он ети йыл соң, такы атланып барып, Итбырак хан бирле уршуп, басып, Итбырак ханны өлтүрүп, юртуны алып, мукулман болганларыга тегмэй, қоюп, кайтып өйге түшди.

Огуз ханның Туран ве Хиндустанга йөргенинң зикри

Огуз хан тамам могул ве татар пллиң лешгерини жем кылып, Талаш ве Сайрамга келди. Ташкент, Самаркандт ве Бухара патышалары саф тартып урша билмедилер. Улуг шәхерлерге ве мәхкем галаларга беркиндилер. Огуз хан Сайрам ве Ташкентти өзи габли алды. Түркүстан ве Эндичанга огланларыны йиберди. Алты айда Түркүстан бирле Эндичанны алып атасы хызматыга келдилер. Огуз хан бу айтылган велаятларның барчасыга даругалар қоюп, Самаркандт

сары йөрди, такы Самаркандтны алып, даруга қоюп, Бухарага барды. Бухараны хем алып, даруга қоюп Балх барды. Балхны хем алып даруга қоюп, Гур велаятның үстиге йөрди. Кыш эрди. Гүнлер яман совук эрди. Гурның тагларыга гар көп түшүп эрди. Лешгер халкы йөрүмөгө кыналдылар. Хан хөкүм кылды ким хич ким менден жалмасун тип. Барып Гурны алды. Эрсө ел гелип яз болды. Лешгериниң санын алды. Бир ниже киши кем гелди. Анларны сорды. Хич ким билмедилер. Бир ниже гүнден соң ол кишилер хан хызматга келдилер. Хан анларның ахвалын сорды. Эрсө айтдылар ким бир ниче киши лешгериниң соңундан келе туруп эрдик. Таг ичинде бир гиче улуг гар ягды. Андан соң йөрибилмей, ошол ерде яттук. Атларымыз ве тивелермиз барчасы өлди. Бахар болгандан соң, пыяда келетурурурмыз тийдилер. Хан хөкүм кылды ол жемагатга гарлык тийсулар тийип. Барча гарлык или анларның неслинен туруп. Андан өтүп Кабул ве Газнейини алды. Андан соң Кешмир үстиге, барды. Ол чагда Кешмириң патышахының аты Ягма эрди. Кешмириң мәхкем таглары, улуг сувлары көп болур. Ягма анларга арка берип, Огуз ханга бакынады. Бир йыл уруштылар. Ики тарапдан көп киши өлди. Акыбет Огуз хан Кешмири алды. Такы Ягманы өлтүрди. Бирниче вагт анда туруп, гайтып Бедехшан үсти бирлен Самаркандт келди. Андан Могулустанга барып өйнге түшди.

Огуз ханның Эйран ве Шам ве Мүсүр сары йөргенинң зикри

Бир йыл юртуңда туруп икинжи йыл илге жар кылдурды. Эйран сары йөрөп туруп мен. Ниче йыллык гамларын йисилер тип. Икинжи йыл атланды. Такы Талаш шәхриге келди. Ханың лешгери кейинде койган кишилерни бар эрди. Арыган ве адашган ве йитгенин алып гелеун тип. Ол кишилер лешгер соңунда калган бир өйлүк кишини хан алдыга алып гелдилер. Хан кишиден сорды, ким, ней үчүн кейин калып эрди тип. Ол айтды гүндүкүмниң азлыгындан лешгериниң соңундан келе туруп мен. Хатурум хамыла эрди, тогурды. Сувнуң якасында гөрдүм ки бир шагал бир гыржавуны алды. Агач бирлен шагалны урдум эрсө гыржавуны ташлап гачты. Аны алып, кебан кылып ха-

тунымга берип туруп эрдим, сонда гойган кишилериниз ёлугуп алып гелдилер... Хан факыра ат ве азук ве мал берип, бу чирикге бармагыл тип «Гал ач!» тийди. Барча гал ач или шол кишиниң неслинден турурлар. Бу вагтуда халач дитурурлар...

Огуз хан Талашдан өтүп, Самаркант ве Бухарага келип, Аму сувыдан өтүп, Хурасанга барды. Ол чакда Эйран юртунда ягшы патыша ёк эрди. Кеюмерс өлүп эрди. Хүвшеңки хенуз патыша гөтермэй турурлар эрди. Андаг вагтны арап мүлүкүт тевайыф, дьер, магнысы бу ким хер бир топар илде бир төре диймек болур. Түрклер андаг вагтны өй башына гарахан дьерлер. Магнысы хер өйде гара киши бир хан болуп туруп. Хер өйге бир хан диймек болур. Ол чакда Эйран юрты шундаг эрди. Хурасанны алды. Андан өтүп Аракы Ажам, ве Аракы Арап ве Азербайжан ве Эрмен ве Шам ве Мүсүргача барды, алды. Бу айтылган веляятларның бир ничесини урушып, барчасыны бакындуруп, өзиге тагаллук кылды. Огуз хан Шам веляатында дурганда пынханы бир нөкериниң голуна бир алтун яй ве үч окны берди. Такы айтды яйны гүн тогшында бир чөлде, киши аягы етмес ерде торпакга гөмүп, бир ужуну чыкарып гойгыл. Окларны гүн батшы тарафыга элтип, яйны ничик гойсаң, аны шонча койгыл тийди. Ол киши ярлыкка амал кылып келди. Бу вакадан бир йыл өтгенден соң, ол улуг оглы Гүн ве Ай ве Юлдузны чарлап айтды: ят юртга келип мен, ишим көп, ав авламага колум етишмей туруп. Гүн тогшы тарафында фылан чөлнүң авы көп эрмиш тип эшитдим. Өз нөкерлериниз бирлен анда барып, уту сокуп келиңлер тийди. Андан соң үч кичик оглы Көк ве Таг ве Теңиз бу үчүсини чарлап, агаларына айтган сөзи айтып, гүн батшык тарафыга гелдим тип улуг той ярагын кылып бир харках ясаталтун яй бирлен көп авны хан алдыга келтурдылар. Үч кичик огланлары такы үч алтун ок бирлен көп авны келтурдылар. Ол авның этлерине көп этлер ве түрлүк ашларны кошуп халкны чагырып яйның ве окнуң тапылганыны ырым кылып өзлериге кайта берди. Үч улуг оглы яйны сындырып алышдылар. Үч кичик оглы хер кайсы бир окны алдытар. Алган веляятларыда көп йыллар туруп, душманларны ёк кылып, достларны сылап, башы Сейрам, аягы Мүсүр-

гече алган веляятларының барчасына хәкимлер гоюп, кайтып өз юрдыга түшди.

Огуз ханның юртыга келип той кылганын зикри

Огланларым, халкым бирлен эсен ве аман барып гелдим тип улуг той ярагын кылып бир харкас ясатурды. Барча агачларның ташына алтун гаплады. Лагл ве якут ве зумурруд ве фируза ве дур бирлен мураассаг кылтурды. Бу бейтни ол өйнүң васфында айтып турлур

Бир өй тикти алтында ол шахрияр,
Ким ол өйден фелек өйн кылды ар.

Токуз миң кой, ве токуз йүз йылкы өлтүртди. Булгарыдан токсан токуз ховуз кылтурды. Токузыга арак во тогсаныга кымыз толтуртды. Барча нөкерлерини чакырып келтуртды. Ол алты оглыга көп несихатлар айтды ве беклер өкретип, юртлар ве шәхерлер ве иллер ве энгамлар берди. Бу бейтлерни анын васфында айтып туруп:

Огуз кылды ол тойда чыргамышы,
Бу алты оглуны суюргамышы.
Булар көрсетип эрди мерданалык
Ага бирле көп түрли ферзаналык.
Атага анлар бес кылдылар ярлык.
Уруш гүнлеринде барчасы барлык.

Андан соң барча нөкерлериниң атган ве чаңган кылган хызматларыга лайык шәхерлер ве серхедлер ве кендлер ве энгамлар берди такы огланларыга айтды сиз үч оглуңыз алтун яйны тапуп келтурдиниңиз, такы аны бозуп үлештиңиз. Сизлерниң атыңыз бозук болсун. Сизлерден болган огулларны хем тө кыяматгача бозук тисунлар. Үч ок келтурген үч кичик оглуны ве андан болганларыны бу гүнден тө дүйө ахыр болгунча, үчөк тисунлар. Яй ве окны ки тапып келтурдиниңизлер, ол кишиден болмады ве тапрыдан болды. Бизден бурун өтген халклар яйны патыша орныда биллип турлар, оқы илчи еринде. Аның үчүн ким яй ве окны кайсы тарафга тартып йиберсе, ол анга барур. Имди мен өлгенден соң, Гүн хан мениң тагтымда өлтурсун. Андан соң бозук неслинден хер ким

кабыл болса, халк аны патыша кылсунлар. Дүниә ахыр болгунча бозукның бир ягышысы патыша болсун. Өзгелери өңүнде олтурсунлар ве дүниә ахыр болгунча нөкерлиге разы болсунлар тип айтды ве йүз такы он алты йыл патышалык кылды. Хак рахматиге барды.

Огуз ханның улуг оглы Гүн ханның патышалык зикри

Огуз ханның уйгур тип ат гойган жемагатның улугы ве ак сакалының оглы бар эрди. Эркыл хожа атлык. Огуз хан атасыга тагтында олтуруп, тө өлгүнче везир векили ол эрди. Акыл ве данышлы ве көп билгилли киши эрди. Гүн хан такы аны везир кылып, тө өзи өлгүнче аның сөзүне амал кылур эрди. Эркыл Хожа узак өмүр тапды. Гүнлерде бир гүн хан ялгуз олтурганда айтды атаң йүзде он алты йыл язның ысыгында саяда олтурмай ве кышының совгунда өйде олтурмай кылыч уруп, көп юртларны ачып, сиз алтыңызга коюп китди. Эгер сиз алтыңыздың ве сизлерден болганлар барчаңыздың агзыңыз бир болса, узак йыллар ве көп гүнлер бу юртлар голуңыздан чыкмаз. Эгер агызларыңыз бир болмаса, олжа юртыңызда китер ве байры юртыңызда китер ве малыңыз, жаныңызда китер тийди. Гүн хан айтды атамга кеңеш беретурган эдиңиз. Атам орныга инди атам сиз. Сиз ней ишини ухшатсаңыз, мен аны кылайын тийди. Эрсе Эркыл Хожа айтды. Огуз хандан көп юртлар ве шөхерлер ве иллер ве үлүк маллар калып туруп ве тирик маллар калып туруп. Сиз алты огулның хер биринизден төрт огул болуп, барчасы йигрими төрт патыша зада болуп сиз. Алтыңыздан башга ве мен андан корка туруп мен дүйәлик үчүн агызларыңыз ала болур тип. Гүн хан Эркыл Хожаның сөзүни кабул кылып, улуг курултай кылды. Ягышы ве яман халкның барчасы келгенден соң, ол Огуз хандан галган веляятлар ве иллер ве өлүк малларының ве тирик малларның барчасыны бу айтылган патышазадаларның улугына улугча ве кичигине кичигиче берди. Бу йигрими төрт огул адамы хатунлардан болганлар эрди. Муңлардан өзге кумалардан болган хем огланлар хем эрди. Анларның хем ахвалларыга лайык немересе бердилер. Андан соң Огуз хан кылдурган алтун өйни тикдурди. Өң якда алтун ак өрке ве сол якда алты ак өрке тик-

турди. Такы өң якда башына алтун такук беркитген кырк кулач агачны тиктурди. Ве сол якда башына күмүш такук беркитген кырк кулач агачны тиктурди ве такы хан ярлугы бирлен бозок огланлары, нөкерлери бирлен алтун такукны, үчок огланлары нөкерлери бирлен күмүш такукны ат бирлен чапып атдылар. Такукларны урган кишилерге көп энгамлар берди. Гүн хан атасының кылганыга амал кылып токуз йүз йылкы ве токуз миң кой өлтүртди ве токуз булгар ховузга арак толдуртды ве тогсан булгар ховузга кымыз салдуртды. Кырк гнже ве гүндиз айш-эшрет кылдылар.

Огуз ханның огланлары ве небирлериниң атларының зикри

Имди анлар ичип ий турсунлар, биз Огуз ханның этегинден яйылган огланларның атларны айталың. Овал хем айтып эрдик, андаг хем болса огланларың ве небирелериниң ве барчаларны бир ерде айтмакны муңасып гөрдүк. Огуз ханның улуг огулуның ады Гүн хан ве андан кичигиниң аты Ай хан ве андан кичигиниң аты Йылдыз хан ве андан кичигиниң аты Көк хан ве андан кичигиниң аты Таг хан ве андан кичигиниң аты Теңиз хан. Бу алтысының хер кайсысының адамы хатунларындан төрт оглы бар эрди. Гүн ханның улуг огулуның аты Кайы, ве икинжи Баят ве үчүнжи Алка өйли ве, төрдүнжи Гараөйли. Айханның улуг огулуның аты Языр ве икинжи Ясыр ве үчүнжи Дудурга ве төрдүнжи Дукер. Йылдыз ханның улуг огулуның аты Овшар, ве икинжи Кызык ве үчүнжи Бекдили ве Төрдүнжи Каркын. Көк ханның улуг огулуның ады Баяндур ве икинжи Бежене ве үчүнжи Чавулдыр ве төрдүнжи Жебни. Таг ханның улуг огулуның аты Салур ве икинжи Эймур ве үчүнжи Алайонтлы ве төрдүнжи Үркер. Теңиз ханның улуг огулуның аты Игдир ве икинжи Бүкдүз, үчүнжи Иве, төрдүнжи Кышык. Огуз ханның бу алты огулундан башга кумадан болган огланларның атларыны айталың, эмма кайсы огулундан болганы атларыны айталың, эмма кайсы огулундан болганы мағлум эрмес. Кенегүне, Турбатлы, Герейли, Султанлы, Оклы, Көкли, Сучлы, Хорасанлы, Юртчы, Чамчы, Торумчы, Кумы, Суркы бу вагта аны Сурхы дитурурлар. Гурчык, Соражык, Гаражык, Газурт, Кырказ, Тикен...

Эй тилегучы карылар ве эй ацлагучы йигитлер көдлүңизни бу сөз тарафыга бек тутуң ве кулагыңызы говы салың, такы бу сөзге түшүңиз, түркменлерниң буруңкы өтгөн багшылары ве өмүрни мәрекеде өтгерен ягшылары андак айтып турурлар ким Огуз ханның алты оглуның асыл хатуңларындан тогган огуллары небирлери йигирми төрт киши эрдилер. Гүн хан аңларның хер икисини бир өркеде олтуртды. Он ики бөлек болдылар. Бу он икисинден тогганларга йүзлүк тидилер. Аның үчүн ким хер немерсаниң йүзи кейининден ягшы болар. Илнің ве халкның йүзлериге тутган йүзлүклери турур тиймек болур ве такы ол ким Огуз ханның ат койган кишилери ве кумадан тогган небирлери мунлар хем йигирми төрт киши эрдилер. Барчаларның атларыны ёкарда бир-бир айтып турурмыз. Буларның барчасы өйүнү ташкырасында олтурдылар. Он икиси ат тутуп олтурды ве он икиси ишикеде олтурды. Бу йигирми төртден тогганларга ымак тийдилер. Аслы умак турур. Умакның магнысы уруг тиймек болур. Түркменлерниң он ики йүзлүк ве иргими төрт умак тийгенлерниң магнысы бу турур.

Огуз ханның неберелериниң атларының магнысы ве тамгалары* ве гушларының зикри

Түркмениң тарых биле турган билликли карыларының барылары Огуз ханның он ики өркеде олтурган йигирми төрт небиресиниң атларының магныларыны ве тамгаларының ичкик эркиниң ве кошлары турган гушларының атларыны мундак айтып турурлар ким Кайының магнысы мэхкем тиймек болур, тамгасының сураты бу турур. Гушы шуцкар. Байтның магнысы дөвлетли тиймек болур тамгасының сураты бу турур. Гушы үкү. Алкаөйлиниң магнысы мувафык тиймек болур, тамгасының сураты бу турур. Гушы көйкенең. Гараөйлиниң магнысы хер кайда олтурел харках бирлен олтургучы тиймек болур. Тамгасының сураты бу тутур. Тамчы тек Гушы гөбек сары. Язырның магнысы иллер агасы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы Торумтай. Ясырның магнысы

*Мүмкинчилик болманлыгы себепли тамгаларың шеклини гөркөзип билмедик.

алдыга хер немерсе учраса, аны йыкар тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы кыргу. Дудурганың магнысы юрт алмакны ве аны сакламакны билликли тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы гызыл гарчгай. Дүкерниң магнысы түкрүк тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы гөчкен. Овшарның магнысы ишни йылдам ишлегчи тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы жыра лачып. Гызыкның магнысы бөке тиймек болур, тамгасының сураты бу турур. Гушы сарыжа. Бекдлинниң магнысы сөзи хорматлы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы бэхри. Каркыңның магнысы ашлы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы сув бургут. Баяндырның магнысы ыгматлы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы лачып. Беженәниң магнысы кылгучы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы ала тогнак. Чавулдурның магнысы намуслы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы бугдаянак. Жебинниң магнысы бахадур тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы хумай. Салурның магнысы гылычлы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы бургут. Эймүрниң магнысы байларың байы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы энжер. Алайонтлының магнысы ала атлы тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур, бешик тек. Гушы йыгылбай. Үркерниң магнысы ягшы иш кылгучы тиймек болур, тамгасының сураты бу турур. Гушы байку. Игдирниң магнысы улуг тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы гарчгай. Бүкдүзниң магнысы хызматкәр тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы италгу. Ивәниң магнысы мертебеси белент тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы тойгун. Кыныкның магнысы эзиз тиймек болур. Тамгасының сураты бу турур. Гушы жире гарчгай».

Бу ерде «Огузнамаларың» хемме вариантыны гөркөзмөкден бизниң максалдымыз—оларың бири-бирине баглыдыкларыны, оларың хеммесиниң бирликде бир әдебиятдыгыны, хеммеси бирликде «Огузнама» әсериниң түркмен әдебиятына дегиншидигиниң тассыклайандыгыны гөркөзмөкден ыбаратдыр.

ЧЫКЫТЛАР

1. *Абулгазы*. Шежерен теракиме.—М. Л.: 1958.
2. *Абунасыр Элумбы*. Китабул—емини//Материалы по истории туркмен и Туркмении.—М., 1935.—1 т.
3. *Ибни Хавкел*. Китабул Месалик ве элмемалик//Материалы по истории туркмен и Туркмении.
4. *Идриси*. Нүзхәтүл-муштак фы ыхтырахул-афак//Материалы по истории туркмен и Туркмении.—М., 1939.
5. *Истахры*. Китабы месалукүл-мемалек//Материалы по истории туркмен и Туркмении.—М., 1939.—1 т.
6. *Кононов А. Н.* Родословная туркмен.—М. —Л., 1958.
7. *Малов С. Е.* Памятники древнетюркской письменности.—М. 1951.
8. *Малов С. Е.* Памятники древнетюркской письменности Монголии и Киргизии.
9. *Махмуд Кашгары*. Дивану-лугаты-эттүрк.—Стамбул, 1914.
10. *Месгуды*. Китабутенбиҳ ве элшраф//Материалы по истории туркмен и Туркмении.—М., 1939.—1 т.
11. *Мирханд*. Ченгизнама.—Париж, 1941.
12. *Решидуддин*. Жамыгут-теварых.—М., 1965.—1 т. I бөлүм.
13. *Салурбаба*. Эсерлер ыгындысы.
14. *Худудул-алем*//Материалы по истории туркмен и Туркмении.—М., 1939.—1 т.
15. «Шаркы сүрх». 1962.—№ 3.
16. *Шербак А. М.* Огуз-наме и Мухаббет-наме.—М., 1959.
17. *Элмадысы*. Әхсенүттакасым фы мағрыфетул-әкалым//Материалы по истории туркмен и Туркмении.—М., 1939.—1 т.

ОНТИН АЗГЫСЫ

ТЕКСТ

: 1*YFD : 1*14 : Y-1J>E : H'YMH : 2YH)F*9 : 4*J1 : 4*MA (1)
 : 1*2YAF : 11*HJY : J'YF : J*J & J>J : 1>D)HJ> : 1*1J : 1*DD
 ... 1*YAH
 : H'N3 : J'4 YN : 2H>JYTH : 1*XF : F)YAF : H'2YH : 1*JYH (2)
 : J'NAYJ & : J'YTY : FEN : J'YHY & H'N3 : J'YF : J'YHY &
 ... J'ENJH)YF9 : J'YHD
 : 1*4J : >J>J : 1DF & : 2H>J : 3YTH : F)14 : J>J> : H'T : J'J (3)
 : H'9H : H'4*Y 1>J>D : H'9H : H'4*H'F9 : 2H>JYTH : FHT
 ... 1*TYH : FTYH : J'4H
 : J'4J1 : FJY> : >YJD : 1*HY : *OJF4 : J'4Y : 2YH)TY : 2Y1H (4)
 : 2H4 & : 2YH & : J'4J1 : J'FY & : F)H'F : J'YD : 4)JY* &
 ... *F & : *A : 1*H9 : 12 : YJY & D
 : FYD : H'TYH9 : J'4 : (7) 4Y & & : J'YHD : J'AYJ & : >J (5)
 : EIF : 1*4>D : J' & : H'9 : H'3TYH : J'YJ : *4H : 1*J>J
 ... 1*TY : H'AN3
 : J' & : Y & H1 : 1*HJHD : H'9H : 4HT & : EIF : J'4 : H'3TYH (6)
 : Bx2 : 1*TYFD : E & : 4Y> : 4H & : J'J & J>J : 1*TY
 ... 4D : H'3TYH : 1*Y
 : 1*TYH : *HYM1 : FHTY : EHTMB : EIFY4 : 4H & J'4J (7)
 ... H4>1 : H'9H : 4H & : 4H : 1*TYH : J*TYE2 : F &

МОН ЧОР ХОРМАТЫНА ЯЗГЫ

ТЕКСТ

Гүндөгөр лун

- 1) : ГҮМН : : ҮҮНДӨГӨР : ӨӨНГӨР : ӨӨНГӨР
- 2) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 3) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 4) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 5) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР

- 1) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 2) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 3) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 4) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 5) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР

ТЕКСТ

- 1) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 2) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 3) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 4) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР
- 5) : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР : ГӨ : ӨӨНГӨР

ГӨНҮКМӨЛӨР:

1. ҮҮҮҮ : 1111 : 2222 : 3333 : 4444 : 5555 : 6666 : 7777 : 8888 : 9999 (1)
 2. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 : 5555 : 6666 : 7777 : 8888 : 9999 (2)
 3. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 : 5555 : 6666 : 7777 : 8888 : 9999 (3)
 4. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 : 5555 : 6666 : 7777 : 8888 : 9999 (4)

Күл Тудун иниси Алтун Тамган таркан Иогун унадик түчүн адрилтимиз. Калалым өлтү уйарлыг эрине калмыс /калсам/ эки Огулларн Торгул, Бягек лакэни йыл бардыңыз оиз Адырышымыда сакынуур эртимиз адырышпан.
 2 Маннон: Күл тудунун инисом Алтун Тамган тарканың ёгалан, ягны төмүлөн түнүңдө болманымиз үчүн, биз айра дүңдүк. Биз галалым, ёлен адам гүйчли, тээрлик адамды. Опуң талан ики оги Торгул ве Бягек тара койик йылында гүлдүңиз оиз, ягны өлдүңиз. Сизден айрыланымызда, айрылбан тати сагырык, там чөңдик

1. ҮҮҮҮ : 1111 : 2222 : 3333 (1) Текеш Күл Тудун иниси
 2. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (2) Иүкүнүр күн бедизмио
 3. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (3) Азганаз ар агур бедизмио

Манасы: Текеш Күл Тудун иниси (габир даяш)
 Чокунулла күн салдырды, безетди.
 Эр Иитит Азганаз говы салды, безеди.

1. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (1) Бичин йыл етинч ай Иегир(ма)
 2. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (2) Талчакга бартын

Манасы: Бичин йыл, единчи айда
 Талчакга бардык

1. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (1) Үзе таңры эркилг м... лма
 2. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (2) адрилмыс блүгчме... гр..
 3. 1111 : 2222 : 3333 : 4444 (3) йиглейү бертим
 Чин эр бедизмиш

Манасы: Уха таңры эрки, гүйчли юю.
 Айрытен өдике агла бердим
 Чин эр /бу габир даяш/ турди, безеди.

اوغوز جمع آف قوم را درین وقت ترکمان میگویند...

لغزیزان اوغوز بیست و چهار شعبه بر او آمد و چنانچه در وقت مفصل نشسته شد هر یک نامی و لقبی معین یافتند و نامت ترکمان که در عالم انرا نسل این اقوامند که روزی از آن بیست و چهارگان اوغوزانند لفظ ترکمان در قدیم نبرده و هم اقوام هموارترین ترک شکل را ترک مطلق میگفتند و هر قبیله را لقبی معین مخصوص بوده در وقت که اقوام اوغوز از ولایات خود بلاد ماوراءالنهر و ایران زمین در آمدند و توالت و تناسل ایشان در این ولایت بود بسبب افتضا و قریب و همراش شکل ایشان بتدریج مانند شکل نازیک گشت و چون نازیک مطلق نبودند اقوام نازیک ایشان را ترکمان گفتند یعنی ترک مانند و بدان سبب این نام بر جمیع شعب اقوام اوغوز اطلاق رفته و بدان معروف شده اند و این بیست و چهار شعبه فرزندان اوغوز یک نهمه بیست و شش تنگ تعلق میراد و یک نهمه بیست و چهار و از هر یک از این قوم و شعب هر یک اصل و شعب خود را داشتند که از کلام قوم اوغوز شرح آن حال چنان است که اوغوز را شش زده نام ایشان بدین تفصیل در ترتیب: گون، آبی، یولوز، گورک، طاق، تنگ و چنانکه در قولی که در این شرح آمده درین بعد در آنرا شرح درسط خیل این تاریخ مبارک خواهم سخت اوغوز تمامت ممالک ایران و قزاقان و ششم مصر و روم و از فرنج و دیگر ولایات برفت و بعد از آنکه جلا ستر گردانیده بود باور زبان و کز تاق که بورت اصلی او بود براجعت نمود و چون آنجا رسید جمعی عظیم گشت و فرنگی زربین بنایب نبرد و طوی بزرگ کرد چنانکه نفل میکشند که نمصد سر ابدیان و نور نازاد گو سفند ارک در آن طوی گشته بود زبات خوانین و فرزندان و امرا و اعیان لشکر را حاضر گردانیده جمله را زاف کورن

اغز - قبيلة من الترك وهم التركانية وهم اتقان و ششون بطحا لكل بعد منها علامة و سمة على دراهم بیرون بعضهم بعضاً بها اولها و سرتهم قنق منها السه طبعن في زماننا

- الثانية قنق
- الثالثة بايند
- الرابعة ايضا
- الخامسة سفنر
- السادسة اشار
- السابعة بكتلى
- الثامنة بكدز
- التاسعة بيامت
- العاشره ييزغر
- الحادية عشرة المير
- الثانية عشرة قرايلىك
- الثالثة عشرة القابلىك
- الرابعة عشرة اكدر
- الخامسة عشرة اركر
- السادسة عشرة قوزقا
- السابعة عشرة اولايىلىك
- الثامنة عشرة توكر
- التاسعة عشرة بكنك
- العاشره و شصتها جردرد
- الحادية و شصتها جينى
- الثانية و شصتها جوقلغ

اول بیکیر دم بگوروز سوم پیوه چهارم قفق
 ... و این اقوام بر جی که شرح داده شد جمله و حد و خدای تعالی جان فزانه
 بود که در زمان نبوت پیغمبر ما محمد مصطفی علی الله علیه وسلم احسانات اسلامیات
 کردند و عاقبت الامر آن جناب شده و در تمامای دیر در سالها بسیار بسیار از فرزند
 فرزندان او از آن اقوام پادشاهان بسیار بوده اند و بهر دوری از این شعب
 بیست و چهار گانه نکر پادشاهی قوی حال صاحب دولت پیدای آمده و دست
 معید پادشاهی در خاندان او باقی میماند چنانکه در تمامای پادشاهی در شعبه سالی
 بود و بعد از آن از شعبه ... و دیگر شعبه؟ پادشاهان معتبر بودند چنانکه
 حکایت میکند از پادشاهان ایران زمین که در این دیار پادشاهان
 و امرا و بزرگان بسیار صورت مشهور معتبر هستند از ابروخ اوغز لیکن بر کسی را
 معلوم ندگی از فرزندان اوغز اند و جماعت ترکمانان معین دانند که بر پادشاهی
 در امیری از کرام شعبه این اقوام اند و سلاطین آل سلجوق را جواد ایشان گوی
 پادشاهان بزرگ معظم بودن اند در دیار قزاقان و ایران غرب چهار صد سال
 پادشاهی کردند از آنهایی دیار مصر تا حد در خفا در تحت فرمان ایشان بود
 از شعبه قفق بوده اند «

و بتخصیص شش پسر نکرور را که در سالک گرقق با پدر بهم بودند و سیه گردند و تنها
 زده زیادت عالمفت و نورزش هم عرض فرمود بدید از چند روز این پسران با اتفاق
 بشکار رفتند بودند کافان ازین یافتند و سه تیر ازین آنرا پیش پدر بودند و سید ندگی چگونه
 بخش کنیم او کار را به پسر بزرگترین داد و تیرای سه گانه به پسر کوچکترین و فرمودگی اتوای
 را که از نسل آن پسران باشند که کمان ایشان داده لقب و کتبت بر زوق گویند معنی
 بوزوق باره کردن است از آن جهت لقب ایشان این لفظ نهادگی کار را بفرست
 باره با یک کرد تا پشت فرمان کردن و لشکر دست راست باین رسید و او در غایتان اقلق
 داشته باشند و لقب اتوای که از نسل آن پسران باشند که تیرا ایشان داد او چوق کرد
 احوالش از او است یعنی سه تیر گفت لشکر دست چپ این سه پسر و فرزندان
 ایشان دانند و فرمودگی من بد فرزندان ایشان باین لقب منوب باشند و یکسانند
 کی از کرام جانب لشکرند ... اقوام بوزوق کی بدست راست نکر قفق داشته و فرزندان
 سه پسر بزرگترین از هر یک چهار پسر دوازده نفر فرزندان گون خان کی بزرگترین پسران
 چهار نفر: اول تاچی دم بیات سوم الفزاولی چهارم ذابولوی
 فرزندان آوی خان کی پسر دم بودن چهار نفر:
 اول یانیر دم دوگر سوم دور دروغا چهارم یا پیری
 فرزندان پولوروز خان کی پسر سوم بودن چهار نفر:
 اول اوشر دم قزین سوم بیکدی چهارم تارقیق
 اقوام او چوق که بدست چپ لشکر قفق دارند و فرزندان سه پسر که این اند
 از هر یک چهار پسر دوازده پسر فرزندان کوچک خان کی پسر چهارم است
 چهار نفر: اول باینر دوم بیمنه سوم چاد لور چهارم جینی
 فرزندان طاق خان کی پسر پنجم است چهار نفر:
 اول سالور دم دوم سوم آلابو قلی چهارم اوردر
 فرزندان دینگر خان که پسر ششم است چهار نفر:

ایسن آردون قالدیجو	آلب ارنکا الدیجو
ادی یرک یر تلور	اذنک ارجن آلدیجو
تلفخ آشیغ آذنیفا	کور کلوک تنوخ اوزنیک کا
یزسون جادینک بدوقفا	توقیل قنون آغیر لیغ
آلمجن جنفیدا	آلب ینفیدا
آلدی اوزوم قنقی	بردی کوزوم برقی
ادی اوزین اوز غوزور	قندا ارنج قنیقی
ایشین با قور دیم	اشنک ایشین کچور دیم
یکدی یوزی بلب نون	ادلوم اوتن ایچر دیم
ادقول اردم تپلا	آلفیل اکت مندی
بلکینک اولا	بودرا الخ بلیکا بلب
قمیج اوزون قیدامن	اشیج اوزون قونم آلتون
قراشکنیز قیزیل بوز	بلنار من اولاس کوز
بلناب ینا اول چار	آنقین تار تو کال توز
آذغ انجایول بلر	آنجی نجا آل بلب
آیدم ادی بابت	کلدی منکانات
سنی تلار من بری	قشقا بلب ات

ارق دالوق اوزار	آخیل دا ارغلاق قف
سقیج منکا یمنی	او ذیک منی قنقی
پوزم مننک سر غوزور	کور کلوم آنکارا منی
ارنکو باشی قانلیغ	لرک ایرق باغلیق
بکدا تین یوق	کندا اردوک یوق
قیابن قفا ترور	اتل سوی آقا ترور
کورنک تقی کشارور	بلیق تم بقا ترور
ادنک مندا انج اول	قیابا برنک ای انقول
قیلدنک ارسا قیلما غو	آتن ادی سن توکل
یرسشن کچدنک	کرب نرک قچدنک
چیسون سنی لار بری	قفا رنگن سچدنک
کلسا قلیغ یای	قشقا اتن قلی
اذنک بلا ای	تن کن کجا آلقنور
الکن الاماس	آی تلون بسا
ایا قوش اولغلی جنلابار	قفا من تنگری اذکنزب
اردم بکی بلیک تاغ	اردی ازا اردن لار
کنکلم بلر آنکر ساع	آیری اکش اکتلار

الکیم کلب انزوم
آلب لارباشن مغزوم
انزاجب ققرلم
ارسن لیو ککرلم
اندک کشی تیلسون
تعلی برسی تیلسون
ارنجق آلب بریری
ادشمن ان ازینکا
استفان قبال قبری
ارش سفن کجندی
اکریکی منرخ اقا
آقا ازن ازین اقا
قش ای بلا تقشری
تشفلی یقشش
تقلار قمنخ کلاردی
ازن تنی یلردی

ارسن لیو ککرلم
ادی منی کیم تبار
یقار قیب سکرلم
تجینی سفنج سفنلم
ایل ترور تیلسون
قذغوز با سطلون
الملغ کرور اردی
قلن اردن ترکشور
امکلاک ارافت کس کچی بلور
اینبانغ ارش یبیدی
بودن انن ارکشور
مننن اذن تکدیغ اقا
تقلریشی کر تلور
قنکر کوزن بقششی
اناملت اغرشور
تقلار باشی اردی
توقو جهک جرکشور

آیدیم انکر ساشک
کجنتک یازی کارک
مای بروی اگریزی
تغدی برق یلدوزی
اذلک قمنغ کفردی
یبنغ یغز تفردی
افرق بشتی تر لیدو
سفنج قدی کر لیدو
ازلک بلار الدی یاس
قشنی قمنغ غشفا
ارنت الب اتقل
ترنگ جهک یلردی
اجماق یری کر لدی
ارباشن آت اشوماک
اقیلا جم لارک بلدی
بلت اورب کرک اردلوی
آب ارک یغز تا

بزی تانا الک
قرلار اذربازک
آققی آقن مندی
تنگلا سوزم کلکوسز
اردم ارغ سفردی
اردم بکی جر تلور
سفرق تلور کر لیدو
تن کن بلا سفنلم
اجلک بلا آت یغز یاس
قلقل انکار اغرنغ
اذکو تفر اغرنغ
برجن یغز کر لدی
تملغ نیا کلکوسز
آردا سز آب جر یک یو یاس
ارک بلغ یری کر لدی
تمن نورب تعلی لیدی
اقیلاج از قان یغز تا

ادو برب بستم
ارن اسن اشتم
قلان نکال قتی
بیلاغ تیا امنی
کلدی برو ارترو
مندا قلب الترو
قلان اشنا کونکل بلیر
تلم انتا قلن بلور
کنکلم انکر قینبو
کلدی منکا بینبو
اقرتر کوزم یلاق
ارن لرغ لربشر
سفل تیب ترشتر
کنکاش لیک بلیک اذند
تان هچک تزلری
اکش ییب ازلدی
یشون انب بشفدی
آذغ قره کشندی

توار بولغ شتم
یکین برجا ازنی جندی
ارنار سفق یمتی
ترکق ترب سکر شور
بردی ایلمن ارترو
بکری بلب ان تبار
کوز کورس اذک کلر
تلم انتا بلن بلور
اجنن انکر اینبو
اینب منی لرغور
تشلن ارک یفاق
ادجن کلن ارتشر
کلسی لرا اوت تبار
کنکاش سیز بلیک ابر شور
بلندن ال یزلری
میردا قبا آذر شور
تان تورب تشندی
اکرالب اقر شور

ارن آلبی قشیلار
قنخ نلمن نقشیلار
الشید بارن بریور
سغرب ادنی یورلیور
باشی انک القتی
بالغ بلب تنققی
تا بووز قنخ ازشدی
گلشن بلبت ازشدی
قردی جوج قرلدی
سوسی انن ارلدی
بلنقن ارلشن تاب ال
اددی اوزدن اذندی
ایل بلنال کندی
تبدو منکا لندی
تلمش منکا لندی
تای آتسا ات ننور
تکر مندر منی بلکا لکای

قنکر کوزن بقشیلار
طلخ قنقا کچن سغدی
برتن یقا اورلیور
سغتب کوزی اورلیور
تانی یزب ترققی
اددی آنی کیم تبار
تنلار سقی ازشدی
قیفوق بلب ار شور
توغم تکب ارلدی
قنقن قچار ال تبار
آغزی یر لب القنور
کیدن تلم کندی
اندرغ ارک کیم تو تبار
امکاگ کرو لندی
تلقن بلب ال تبار
اغول اوزسا آما تنور
تفرقلی آتسا قسوق منی تبار

یاقی برن آلمند
بکلسنر آلمند
آی تلون بسا
انلر اوزم اکت تونکا
بکم اوزن افزادی
الح تگری آفرادی
تنکت رسن اشکلادی
اون اتن بلکلادی
ازن آکتب اریلادی
انغ کتیب اریلادی
کتب سکتا قش تشار
قت نغغ بر ازم تونکا
بیم کور بسا
اروش سفی باکی
کرمت انک برکی
قردا تارا کوسا
برقن یشل جش
تزلدی قره قش
اردم بشی تیار

اولاب ابن آلمند
سقتب انرا سر مشور
الکن ایلما س
املر کوزم اکت تونکا
برنج بلب افزادی
آخن قفقو تری تندی
کشی ایشین الکلادی
بلن بولب بشی تندی
یرق بیرک قریلادی
اقت بولب تبو اغدی
کر کلرک کشی کاروز کلیر
کندا ایشی یکین بو تار آغار
کفتاز بلورد
سنتب تتر بلاکی
کلکا لمت ارکشور
قریدا باغ اکوسا
سقردی ارنک قش
تن کن اوزا بر کنور
قل رنی است بوری

الب لارا رخ القشر
بیر میر اوزن ارشتر
قیفتب یشا انک بوزنکا
منک کشی بلنی بلب اریزینکا
کنکلم اجن ارتدی
کجش اوزک اتری
بلینق بلق ینر لرد
ارنکلری افزادر
اردم تلا اکرین بلا کفتاز
قرغاقاز غا انکف
ای قتب اقلنب
بربر اوزا اقلنب
یکت لکر اشلتو
قلان کیک اقلنتو
یغلب اذو ارندم
چجش قش ارندم
تلا قلی افرین
قرغشا قلمر امالار

کچ میر قلب ارشتر
اذکر مذنب ان امالار
السقراون انک سوزینکا
برکلار اذن انک کوزینکا
بتمش بشنق قریدی
تن کن کچ اریلور
جغای یغز ینر لرد
اذغج بلا افرشور
اردم سنن انک انکلور اکنکار
بشی سنور
آق بلت ارنب
سپلب کشا انکر شور
یناج یش ارنغو
بوزم تلب انلم
بزم یشن قریدی
یغز کنی تان سپار
برکل نقی ازنلق
یغج کرب قنعلق

بلفق سودا
 اکلدی مانک اذاق
 اکلدم انمن ازان
 بردی اردن قنن
 قلدی انغ این
 فرق قشق انزایر اس
 قنن بشی
 آج اینک
 قینار انز
 قلنو بل قول کذلا
 قزل سرخ اردن
 بربر کرد بر کشب
 تلم بشلر قلدیست
 کچی انک کقلدیست
 اینک قلم از داریا
 بلن قیل بشی یارب
 اردت نمن سن بلاس
 سبنده سن در بلاس
 ارش از ن بسون
 ام سم انکر تلابیب

کوزی تشتن
 گرمذب افزی تزان
 اکلل اوی تزان
 بلب قنقا سقار
 کرب اننی یقار
 قریغ سوزن تلابیب قنقا
 سدر کی بیک
 تن تلک
 کچک سن بلاس
 یزان بل یشل کذار
 یکن یشل بر کشب
 یلنکن انی نکلشور
 یعنی اندن یقلدیست
 قلیج قنقا کچن سدری
 قنر اردم سمن تار
 بلن بر جانکا بندکی
 یکت یازن سن بلاس
 از کن دارن بلاس
 تلمش کن بالغ
 سندر بلبر یقیغ

فرق بلقا تکین
 تانسن ترک بلاس
 تخن کرس انی ترک
 سنکر تکر الفلق
 آغدی بلت لکر یو
 قلق انی اکر یو
 قش قلیج
 بار بقز یوق آنون
 تغر کنک الکس
 قنر سنن قلب بیک
 نقش ایچه ارشتم
 تکز اتن بیر شتم
 الب اردن من ازردم
 التن کش یزردم
 قنغدا سو بار
 تر کن قنن قننکا
 ایندل سننک تبغی
 تنبی یغیر بلینی
 آف انک اقبینی
 کم ایب اشتر قلاق

بای خناس نزلنور
 باشسن بیک بلاس
 بزن اننا انک آیدای
 مند آ نادر کسنور
 یمنر تلوی سکر یو
 قنیا بربر بلاوسن
 قنقا سقاس
 لوک تهر کرد تر بلاس
 بکلک انکر کر کور
 اردن سن انکیور
 انغ بر لاق شتم
 ایهم اردی ال انار
 بیمن انک قزردم
 موسی قنن کم آار
 است بر ن تکلاس
 نکر مندن قشغ
 اتنر نیکی تیغ
 التن تهر ارغ
 قنزی مانک قنغ
 ای انی ارغج بنان

قش بقری منترنگ
 میر بقری قرغان
 بر تنگ اردن
 انکم آکت الفل
 ملقان کنگ بلسا
 ققرب اتغ کشلم
 قینب نیایشلم
 کک اینک ترکنم
 یز لمض ترکنم
 افداکی بزامنو
 بزیر افی سفلی اذگل
 گز اگر ازون بلسا
 انا بکتر از ابردم
 افنی بیلب قتی بزم
 بیفاس بنگ قلر لر
 خاندان بست قلر لر
 یز بلخ کاب قسری
 قریب ازون بیسری
 بنامندوز ارا ایش اذگو

یناج بقری ازغان
 بزن بقری برنگان
 خزغونک یناج باشند
 بک سزنگ کنار
 انگر بکس قنار
 قاقن سنکون چشم
 ققنای بی بقلون
 انکلت ترکنم
 ادوی جرک جرکشور
 اکوز بلسا
 اذراکی قنای اجنا
 الک کیماس
 برق یاقب قیا کردم
 نکال باض نری نندی
 ادراکی با برور لر
 یسهل دل ترکشور
 قتلخ با بیج قسری
 استین آجب ازشور
 بنجاگری ارا پول اذگو

خان ایشی بلسا
 قلدرمی تامنگ یناق
 نردون بر لا ایش
 زردونی یخو سفنک
 بلردق نامر کاسف ایش
 انک سزق ترغویق مندا نمو
 جنوی ابا ایش منب اترتار
 قرغافریسین کیم بلیر
 قرغاقلی بلسا سنکون
 انجی یشب ترغ
 تمغاسقن نشرا
 ارنج لاری نکرا
 قلدن تلان
 بلکا لارک اذکو نیشب
 اردمنی اگر بین
 نکلا کتی اوز بلسا
 نالا بلا بستنر
 کس لرن کستنر
 نکلا جرک اکادی
 نکسین نکون نکلاوی

قانون ایشی نکر
 بر جا بلا اریق تیاق
 ادون بر لا ترشما
 ترغویق منب سزنگ
 بلکا لار من میرار
 اذکو لک کر نیشب ازون خشار
 افلر کیک تیغ اذب نکلا ترشار
 کشتی الامین کم تبار
 ال بزر سقار
 تبا سنکلا ابقار
 چغیب تاغیش آمار
 انب ترکن تبار
 چغاسن بلسا
 سوزن ایشیت
 اش قاسرا
 یات یغق نوز بلان
 نکلا یلق بستنر
 سنکان لرن یکهنر
 بقه کلب ابادی
 بر غالمت برکشور

از م منگک جوین
 اری اشمن ترخان
 اغرق موسن قیترخان
 ینن ارتقا اجرکان
 اشدر ازب کجرکان
 سبزخان دا اولماس
 تنگه ابلاکر سامنی
 قلغا کرب
 لها جی بزاعند
 سنداً قوسندواج
 قتلغ اشترسندواج
 تنلا به کجا لم
 ترنگوک سفن اجالم
 بشمار بوز قش تبار
 نکر الیب اکثر لم
 ارسلن لیو لکر لم
 موش اغلی
 ارن قمنغ اری ناکر لراذو
 ام نوب قوی جالمی
 بشن آلب قوی سالدی

اوقی انک خطنور
 یغلق یغنیق قرخان
 بستی الم اختر و
 تویرن انی کرکان
 تنگدی اتی لدر و
 تبرخان دا اولماس
 اردک آتار
 قشقلقی سقنا بار
 اکوز ارا بلنگک
 منداتر فرخانج
 ارنگ کشی ابر شور
 پیر سفن کچالم
 یغفایین اقلسون
 ایتمار ارنگ قش تبار
 اتن قش بکرام
 کوچی انی کفلسون
 میا و تفار
 قفار کرب این لیو کاجفار
 انک توین قرا باری
 بنتر آلب تکال بندی

بلخاق اکش بلسا
 یکنشق تلم سیراب
 اغراق اری تفران
 سونق ازا سفراق
 قوزوق قتیغ تنگه میز
 کشیب انغ تنگه میز
 بجکم ارب اقلقا
 اغری یغز اقلقا
 لکلر اتن ارغوب
 منگزی یوزی سرغوب
 تلن تاز
 اترد توب یغدی انگر
 ایدیم اسخ تلغز من
 انکدن تنگ بلقورنگ
 تلمنغ بلب قندنگ
 جهنشق ازات باک
 قیز میرلا کور شما
 نون ترنگیلور ازری بیاک
 اشقب اتا انک
 تنگ قش بلب

قن بلنگک تبار
 انی تمغق قفار
 ییی انک اغلاق
 یری تقی اغلاق
 تنگر یک اکش اکر میز
 آلدب بنا قتمیز
 اینر داقی تملقا
 قشلم کبی اجتمیز
 قوزغوانی ترغوب
 کرکم انگر تر تلور
 قلاوز سوز بلاس
 کینش اتی جهلقار
 سن تقی یلقار
 قچ قنا بزنگ تفار
 تانک ادوی پیر سفار
 جهرق بلا اذت بلاس
 قسراق برلا پیر ش
 سز بلقن مینلور اتن نبار
 سقلمی قدر ما
 کفر لک تلنق قترا

اول تا قمع قمش تار
بشاق یغما مندا تار
کلدی اسن اسینو
کردی بدون قسینو
اذمین اکر من
کنکلنی تکر من
تغیر قنب سکر توی
بزی قمع انگلی
کلب اما شکر کل
ار با سمن یغفضل
تاغ تاغقا قفس
در سمن لکر سا
قش قوت قمع تر لوی
اکر اب تر لوی
تکلو اوز نیکادرسا
یلش انک کوزی
تر لمن اینا یوزی
تیدی بخت یغمن
قرقا قذوق ال تارن
اس اس کرب بیکدی
لیسا کنی اکت بر ب

آشلق ترخ اسن انار
سن کلبن بر شوز
تا ذفا کلک اسینو
قزابل لکر شوز
بلکن بکر من
اردم اوزا تر لوز
ارن اشن لکر قی
آغوغ سوکا کم تیار
تفسن اکر ارقلق
بلمون آتی یز تعلق
کشی کشی قفسوز
است اذانی تشار
ارکک نشی تر لوی
ینقا نیا کوسوز
اذوز بلور
بلکن انک لوزی
یروی منک یوزاک
کرب تاراق ترین
آقن اتر اکر شوز
قیلق توی چقار
تفرق انار

کلب کنی اتما
بقل اکر اذکر کلن
کجک بلب یاغین
اذکر مدب قذسا
اقلب من قینکنز
اقر کزیم اش تنکنز
تقشا کنها تر لاس
ان تیر پیشردی
کول نکر سفن کشردی
اما اغلی آماج تبار
یای قشس ولا قششی
بکر تیب کشرشی
تینی یا اچکیتی
ایشی تقفا چکیتی
یغیر یغیب سچلکی
یغوز قابی اچلدی
قانی آقشیشلدی
الک بلا قشلدی
یکردی کفال است
کیردی اوست است

انکر اتر کلا
اغزن کلا
بیر کو اناس
آقنی ایلین قنار
این ایب قینکنز
تکر ایرایش اجار
تیر ما کنها اجلاس
ارست اینیشردی
سفر بقا منکر شوز
اما اغلی آماج تبار
اردم یا سن قششی
اقتا غلی اتر شوز
اری اتی اچکیدی
سوز بن انک کم تبار
تر لک کجک سچلکی
جندان یبار یغیر شوز
قابی قمع قشلدی
تغش کنی اش تیار
چقدو ک قزل است
سجرب این لرتوز

اغلاق اینی پیش باس
 بر روی سنگا پاک
 برجن کدین تلو
 پای کر کنکا اننا
 آسزنگ اننا
 مین با تپاس
 اغدی قزل برق
 پشو کلب افزان
 نلک انکر بلشتم
 تزنگن قیشتم
 برق یلدر تفردا
 ساولیو سیر شب
 قلمن طبع تی سرار
 کجا قورب بر رادم
 قنغ یاقن قوا کردم
 بری قشبین بیاک
 برش سنگ بل
 قلمش قفر ازنگ
 کلسا قلی قتلون
 اذ لک این بل تر
 کی اجر اوردوب
 اینر تبا بلنسب

اغلاق نگرز سب باس
 او زوتتب مال
 یقنا بلب قال
 سقلر از ایننا
 تله ا جتار اذ کوز
 تنق سوزن باس
 توغدی قرا تبارق
 تقشب ان کینز
 قجب تقی قشتم
 القن منک یامی
 اذ ذ کلب بقرن
 تملغ اوزن قش آمار
 قرا کقو ایشغ ارنج آچار
 قرا قزل بری کردم
 قیا کورب بقو اغدی
 بری قشبین بیاک
 یلدکن تبر قنفا
 کرس قرا ارنفا
 اذ تر تبر سر نکل
 اینر انکر تر نکل
 الا سقن کینز
 منکلف اینر اجنر

تقریب سف آقن اغدی سقن
 یندی ارنج اغدی
 اوزی قیما اغدی
 اغرق از اینکلن
 اجرب ازنگ پناوب
 بلان بر بزین قبار
 انذب الخ تبارو
 قرفق یمن بزن
 ارتق بلب بلشدی
 بستا بلا یر شتی
 آیدیم انکر سقلما
 یقنا سقن سقلما
 یکنب منکا املدی
 بقرم باشن املدی
 الخ فی تبار من
 نلک من بلاد من
 قجنگا نکا سشدی
 سفنر انم از لدی
 کلم قومی قیسا
 کرس آقن بلکا

قزم کی اینر شقن قودی نیار
 کلدی برو قنغری
 آب لار قنغ تر کوزر
 اذنا غنفا یذرا
 اذنا غنی تذرما
 قنبار برسا برز انم کوزر
 قفرق کلب یکر کل
 کردنا تشد قودی ال
 منک قفر سشدی
 کزلب قنار تایی
 تبلین اذو یقنا
 قنقی منک تایی
 کزوم باشن یملدی
 انکن بلب ال کبار
 قنبارین یلار من
 یلغتم انکر ابلنر
 اغرق اذش تر لاری
 کاکیل اصل اینم
 قلی نایغ انار
 کس سوزن کا بتار

قەلەمچى بولسۇن تەقى باي
 بىلكى مەنكا تەنگىشى
 اىب لار شىن ال نىزار
 كور كىب قىمەتلىك
 بىلەنك ارىچ بىلغۇ
 اغراون اجراسام
 سەقىش اجرا كىم نەزى
 اتقى افن مەنگىش
 گىر تەقى مەنگىش
 ازىن اتى تەنجىدى
 بىر كەتەب سەزەلەد
 تەقى مەنكا اىلىپ
 قەدەننى تەزەزەد
 ادەى مەنكا
 اغرا مەنگىر مەزەلى
 كوز نەن اذن باشما يۇقى
 كور سەننى اذەلەدى
 اغرا اجرا تەزەزەدى

كەنگەل مەنگىر مەنكا قەنجى
 مەنگىر بىلا كەنگىشى
 ادەن بىلا سەنگىشى
 بىرەنك مەنگىر اىدىنك
 كەنگەل بىرەن سەنگىش
 قزاتونىك بىرەن سام
 تەنگەل مەنگىر بىرەن سام
 ادەى بىلەن مەنگىش
 قەلەم بىرەن تەنگىش
 بىلكا بىرەن تەنجىدى
 اردەم اتى تەنجىدى
 كوزى مەنكا اىلىپ
 قەلەم كەنگەل تەنجىدى
 بىرەن مەنكا قەلەم
 ارىكا مەنگىر مەنگىش
 كەن بىرەن كەنگىش
 بىرەن بىرەن اذەلەدى
 الم اتى قەنەلەدى

МАЗМУНЫ

Сөзбашы	5
I БАП. VIII АСЫР ТҮРКМӨН ЭДЭБИЯТЫ. ОГУЗ-ОРХОН ЯЗГЫЛАРЫ	7
1. Огуз-орхон язгыларынын дөрөн сыясы хем жемгыетчилик дөври ве шертлери	7
2. Огуз-орхон язгылары хақында мағлумат ве Онгин язгысы	18
3. Огуз-орхон язгыларынын эдеби тарыхы ве мазмуны	79
4. Түркмен дилиниң тарыхыны өврөнмекде Огуз-орхон язгыларынын әхмети	83
II БАП. IX АСЫРЫҢ СОҢЫ VE X АСЫРЫҢ БАШЫНДАКЫ ТҮРКМӨН ЭДЭБИЯТЫ. ГОРКУТ АТА VE ОНУҢ «КИТАБИ ДӘДЕ ГОРКУТ» КИТАБИ	95
1. Горкут атаның «Китабы дәде Горкуданың» мазмуны—огуз дурмушы	115
2. Огузлар түркменлердин, түркменлер огузлардыр.	137
3. «Китабы дәде Горкуданың» темасы, гахрыманлары ве идеялары	162
4. «Китабы дәде Горкут»—ала лисаны таифен огузан	178
III БАП. XI АСЫР ТҮРКМӨН ЭДЭБИЯТЫ. МАХМУТ КАШГАРЫНЫҢ «ДИВАНУ—ЛУГАТЫ—ЭТ-ТҮРК СӨЗЛҮГИНДӘКИ ШЫҒЫР БӨЛЕКЛЕРИ. АТАЛАР СӨЗИ VE НАҚЫЛЛАР	188
IV БАП. XII АСЫР ТҮРКМӨН ЭДЭБИЯТЫ. «ОГУЗ-НАМА» ЭСЕРИ	249
ЧЫКГЫТЛАР	284
V БАП. ТЕКСТЛЕРИҢ ДУПЛУ НУСГАЛАРЫ	285

Исследуются огузо-орхонские письменные памятники, приведены текст в транскрипции и перевод памятников. Подвергаются анализу эти памятники с точки зрения их назначения в изучении истории туркменского языка. Специальная глава посвящена изучению «Китаби Даде Горкут» («Книга Деда Горкута»). Автор доказывает, что именно Горкут Ата является автором этой книги.

Для литературоведов.

Рахман Реджепов

**ДРЕВНЯЯ ТУРКМЕНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА
(VII—XII вв.)**

На туркменском языке

Туркменистан ССР Ылымлар академиясынын
Ылым-пеширят советинин карары
боюнча чап эдилйер.

Редакторы *А. Гараев*
Чеперчилик редакторы *А. Эсенов*
Техредакторы *М. Кемаева*

ИБ № 1269

Пынамга берилди 23. 04. 90. Чап этмәге рүг-
сат эдилди 18. 01. 91. Форматы 60×84 1/16. Ти-
пография кагызы № 2. Эдеби гарнитура. Екары
чап эдилди усулы, Шертли чап л. 19,99. Шерт-
ли рецкы оттиск 19,99. Учёт нешир л. 17,64
Тиражи 1600 экз. Заказ 2013. Нешир № 38. Ба-
хасы 2 м. 80 к.

ТССР ҒА-ның «Ылым» нешпраты. 744000.
Ангарбат, Энгельс көч., 6.
ТССР ҒА-ның чапханасы. 744012.
Совет сержетчилери көч., 92а.